

הפקולטה למדעי החברה

בית הספר על שם פדרמן למדיניות ציבורית וממשל

**"ואת עלית על כולנה"? הקשר בין רמת דתיות ומאפייני ההשתלבות
בשוק העבודה בקרב נשים יהודיות בישראל**

עבודת גמר לתואר מוסמך במדיניות ציבורית

בהנחיית ד"ר ליאת רז-יורוביץ

נדב וול

032546319

דצמבר 2016

1. תודות

בראש ובראשונה ברצוני להודות לד"ר ליאת רז-יורוביץ על הליווי הכולל של תהליך כתיבת התזה. מרבית התזה נכתבה בעת שהותי בארה"ב לרגל לימודיה של אשתי, כך שמפגשי ההנחיה התקיימו בשיחות וידאו תחת אילוצי הפרשי השעות. ברצוני להודות לד"ר רז-יורוביץ על הגמישות הרבה לאור אילוצים אלו, ובכלליות על הנחיה מלווה אך מאפשרת בו זמנית.

בנוסף, ברצוני להודות לבית הספר למדיניות ציבורית ולראש תכנית המצטיינים, ד"ר גלית כהן-בלנקשטיין, אשר איפשרו לי להשלים את לימודי השנה השניה ולסיים את התואר בעת שאני גר בארצות הברית.

2. תוכן עניינים

1.	תודות	2
2.	תוכן עניינים	3
2.1.	רשימת תרשימים	4
2.2.	רשימות לוחות	4
3.	הקדמה	6
4.	סקירת ספרות	8
4.1.	התרחבות ההשכלה הגבוהה	8
4.2.	הקשר שבין השכלה והחזרים בשוק העבודה	9
4.3.	התפשטות ההשכלה בקרב נשים	11
4.4.	השתתפות נשים בכוח העבודה	13
4.5.	חסמים להשתלבות נשים בשוק העבודה	17
4.6.	המקרה הישראלי	23
5.	מתודולוגיה	28
5.1.	קובץ הנתונים	28
5.2.	משתנים	28
5.3.	שיטת המחקר	34
6.	תוצאות	35
6.1.	סטטיסטיקה תיאורית	35
6.2.	ניתוח דו משתני	37
6.3.	ניתוח רב משתני	39
6.3.1.	שלב ראשון – רמת השכלה כמשתנה בלתי תלוי	39
6.3.2.	שלב שני – סטטוס תעסוקתי כמשתנה תלוי	40
6.3.3.	שלב שלישי – הכנסה כמשתנה תלוי	44
7.	דיון ומסקנות	47
8.	מקורות	53
9.	נספחים – טבלאות רגרסיה מלאות	59
9.1.	משתנה תלוי – רמת השכלה	59

9.2.	משתנה תלוי – סטטוס תעסוקתי	61
9.3.	משתנה תלוי – לוג הכנסה ברוטו	69

2.1. רשימת תרשימים

תרשים 1 - יחס בין אחוז הנשים לאחוז גברים ברמת השכלה נתונה במדינות ה - OECD	12
תרשים 2 - הבדלי שכר בין נשים לגברים במדינות ה - OECD	14
תרשים 3 - שיעורי השתתפות בכוח העבודה במדינות ה - OECD	14
תרשים 4 - אחוז הנשים ואחוז הגברים מכלל בעלי המשרה החלקית במדינות ה - OECD	16
תרשים 5 - אחוז בעלי המשרה החלקית מכלל כוח העבודה במדינות ה - OECD	17
תרשים 6 - יחס בין נשים לגברים ברמת השכלה נתונה לשנת 2015 בישראל	24
תרשים 7 - שיעור השתתפות בכוח העבודה בישראל	24
תרשים 8 - אחוז בעלי המשרה החלקית מכלל כוח העבודה במדינת ישראל	25
תרשים 9 - ניתוח דו משתני של הקשר בין רמת דתיות והכנסה, תוך פיקוח על רמת השכלה	38
תרשים 10 - תוצאות הרגרסיה המולטינומינאלית למשתנה התלוי רמת השכלה	39
תרשים 11 - השפעה של רמת דתיות על סטטוס תעסוקתי, רמת השכלה – תעודת גמר תיכון	42
תרשים 12 - השפעה של רמת דתיות על סטטוס תעסוקתי, רמת השכלה – תעודת בגרות	43
תרשים 13 - השפעה של רמת דתיות על סטטוס תעסוקתי, רמת השכלה – תעודת על תיכונית שאינה אקדמית	43
תרשים 14 - השפעה של רמת דתיות על סטטוס תעסוקתי, רמת השכלה – תעודה אקדמית	44
תרשים 15 - השפעה של רמת דתיות על הכנסה לבעלות משרה מלאה	46
תרשים 16 - השפעה של רמת דתיות על הכנסה לבעלות משרה חלקית	46

2.2. רשימות לוחות

לוח 1 – קשר בין רמת דתיות ובין הכנסה במדינות נבחרות עם וללא פיקוח על רמת השכלה	20
לוח 2 - ורסיות שונות של משתנה רמת ההשכלה	29
לוח 3 - הפיכת משתנה הכנסה למשתנה רציף	30
לוח 4 - גרסאות שונות של משתנה רמת הדתיות	31
לוח 5 - סטטיסטיקה תיאורית של כלל המשתנים	35

לוח 6 – ניתוח דו משתני של המשתנה הבלתי תלוי רמת דתיות עם המשתנים התלויים	37
לוח 7 – רגרסיה מולטינומינאלית למשתנה התלוי רמת השכלה	59
לוח 8 - רגרסיה מולטינומינאלית למשתנה התלוי רמת השכלה	61
לוח 9 - רגרסיה מולטינומינאלית למשתנה התלוי סטטוס תעסוקתי לרמת השכלה של תעודת בגרות	63
לוח 10 - רגרסיה מולטינומינאלית למשתנה התלוי סטטוס תעסוקתי לרמת השכלה של תעודה על תיכונית	
שאינה אקדמית	65
לוח 11 - רגרסיה מולטינומינאלית למשתנה התלוי סטטוס תעסוקתי לרמת השכלה של תעודה אקדמית	
לוח 12 - רגרסיה לינארית OLS למשתנה התלוי לוג הכנסה ברוטו על פי רמת השכלה, לבעלות משרה	
מלאה	69
לוח 13 - רגרסיה לינארית OLS למשתנה התלוי לוג הכנסה ברוטו על פי רמת השכלה, לבעלות משרה	
חלקית	71

3. הקדמה

מחקר זה בא לבחון את ההשפעה של רמת הדתיות על מאפייני ההשתתפות של נשים יהודיות בשוק העבודה בישראל. חידושו של המחקר בכך שהוא חוקר את ההשפעה של רמת הדתיות כמשתנה המתערב בקשר שבין השכלה ובין החזרים בשוק העבודה. כפי שיוצג בהמשך, ישנם מספר מחקרים אשר חקרו את המאפיינים של השתתפות נשים בשוק העבודה בישראל, אך לא מתוך דגש והתמקדות בהשפעה של רמת הדתיות כמשתנה מתערב. שאלת המחקר אשר הנחתה את מחקר זה הינה מה היא ההשפעה של רמת הדתיות של נשים יהודיות בישראל על מאפייני שוק העבודה, כפי שהם באים לידי ביטוי בסטטוס תעסוקתי ובהכנסה.

העבודה תפתח בסקירת ספרות אשר מטרתה להניח את התשתית התיאורטית והאמפירית לדיון בנושא השתלבות נשים בשוק העבודה. ראשית תסקר התרחבות ההשכלה כתופעה כלל עולמית. לאחר מכן יבחן הקשר שבין השכלה ובין החזרים בשוק העבודה. לאחר דיון כללי בהתרחבות ההשכלה, תתמקד הסקירה בהתרחבות ההשכלה בקרב נשים. מתוך התרחבות ההשכלה בקרב נשים, יעבור הדיון לעסוק במאפייני ההשתלבות של נשים בשוק העבודה. כפי שיוצג, השתתפות נשים בשוק העבודה היא בעלת כמה מאפיינים ייחודיים. משם יעבור הדיון להתרכז בחסמים להשתלבות נשים בשוק העבודה. מחקר זה מתמקד בדתיות כחסם להשתלבות נשים בשוק העבודה, ועל כן רמת הדתיות כחסם תידון ראשונה ובהרחבה. לאחר מכן יבחנו מספר חסמים נוספים כגון מספר לידות ומצב משפחתי. לבסוף יתמקד הדיון במקרה הישראלי ובמאפיינים הייחודיים לו.

המחקר עצמו מתבסס על נתוני הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בישראל בין השנים 2009 ו- 2013 אשר אוחדו לקובץ נתונים אחד. בהתאם למטרות המחקר, במדגם האנליטי למחקר זה נכללו נשים יהודיות בגילאי 20-64, כך שגודל המדגם עומד על 11,255 נשים.

הניתוח הרב משתני יתבצע בשלושה שלבים. בשלב הראשון תבחן ההשפעה של רמת הדתיות על רמת ההשכלה. ניתוח זה יתבצע על ידי שימוש ברגרסיה מולטינומינאלית. בשלב השני, תבחן ההשפעה של רמת הדתיות על סטטוס תעסוקתי, המכיל ארבעה ערכים (1) לא שייכת לכוח עבודה (2) מובטלת (3) עובדת משרה חלקית (4) עובדת משרה מלאה. שלב זה יתבצע אף הוא על ידי שימוש ברגרסיה מולטינומינאלית. על מנת לפקח על רמת ההשכלה ולבודד את ההשפעה של רמת הדתיות, בוצע מודל נפרד לכל רמת השכלה, כך שכלל הנחקרות בכל מודל הן בעלות רמת השכלה זהה. בשלב השלישי והאחרון תבחן ההשפעה של רמת דתיות על הכנסה. בשלב זה יעשה שימוש ברגרסיה לינארית OLS. ההשפעה של רמת הדתיות על ההכנסה תבחן בנפרד לבעלות משרה חלקית ולבעלות משרה מלאה. גם בשלב זה יבוצע פיקוח על רמת

ההשכלה כך שהמודלים יבחנו את ההשפעה של רמת הדתיות על ההכנסה בהינתן רמת השכלה. פרק הממצאים יציג באופן גרפי רק את התוצאות שהתקבלו למשתנה הבלתי תלוי הראשי – רמת הדתיות. טבלאות הרגרסיה המלאות יצורפו לנספח העבודה.

פרק הדיון והמסקנות יחתום את המחקר. בפרק זה ידונו המשמעויות של התוצאות וכמו כן מגבלות המחקר והצעות למחקרי המשך.

4. סקירת ספרות

4.1. התרחבות ההשכלה הגבוהה

במאתיים השנים האחרונות, ובעיקר אחרי מלחמת העולם השנייה, חל תהליך של התפשטות ההשכלה והאצה של תהליך זה (Trow, 1972). במובן הרחב ביותר מדובר על "השכלה להמונים" בכל דרגות ההשכלה, החל מחינוך יסודי, תיכוני ועל תיכוני מקצועי ואקדמי. נתון גס אחד היכול להצביע על התפשטות זו היא העובדה שבשנת 1900 היו בכל העולם רק כ- 500,000 תלמידים הרשומים למוסדות השכלה גבוהה, ואילו בשנת 2,000 עמד מספר זה על כ- 100 מיליון (Schofer & Meyer, 2005). כמו כן, נכון לשנת 1985 כ- 19% מאוכלוסיית העולם היו סטודנטים (Boli et al, 198). בחינה מדוקדקת של נתוני ה- OECD משנת 2016, כפי שהם מתפרסמים בשנתון העוסק בחינוך, יכולה לתת מושג מדויק יותר על היקף התפשטות ההשכלה והמגמות של התפשטות זו. שני נתונים היכולים לתת מושג על ההתפשטות הרחבתית של ההשכלה בכל הרמות ובכל הגילאים הם שבמדינות ה- OECD בשנת 2016, 85% מבני הארבע רשומים למסגרת טרום בית ספרית (עליה של 12% משנת 2005), וכמו כן שכיום במדינות ה- OECD רק אחד מכל חמישה מבוגרים הוא בעל השכלה שנמוכה מהשכלה תיכונית.

אך ההשכלה לא רק התפשטה רחבת, היא גם העמיקה. באופן עקבי לאורך השנים ישנה ירידה באחוז של בעלי השכלה יסודית ותיכונית שזו היא רמת ההשכלה הגבוהה ביותר אליה הם הגיעו. באופן כללי החלק הארי של האנשים במדינות ה- OECD הם בעלי השכלה על תיכונית שאינה אקדמית. אך העמקה נוספת בנתון זה מגלה שתהליכי ההעמקה של ההשכלה עדיין בהתהוות. כאשר בוחנים את קבוצת הגילאים שבין 25 ו- 34, קבוצת האנשים בעלי השכלה אקדמית הינה הקבוצה הגדולה ביותר באוכלוסיה, עם ממוצע של 42%. כך לדוגמא, בארצות הברית בתחילת המאה רק 4.5% מכלל האוכלוסיה בגיל על תיכוני לקחה חלק בלימודים גבוהים, ואילו בשנת 1970 נתון זה עמד על 45% (Trow, 1972).

התפשטות ההשכלה בקרב מדינות מפותחות ומתפתחות אינה מקרית ולרוב הינה תוצאה של מדיניות מכוונת. על פי מחקר ה- OECD, הממוצע של הוצאה לחינוך כאחוז מהתמ"ג עומד על 5.2%, עם עליה מתמדת לאורך השנים שלא נעצרה גם במשבר הכלכלי של שנת 2008. מתוך הראיה של התפשטות ההשכלה באופן עקבי לאורך שנים ובקרב מדינות רבות, עולה השאלה מדוע. מדוע ההשכלה בכלל, והעל תיכונית בפרט תפסה אחיזה כה רחבה בחברות המפותחות והמתפתחות? מדוע באופן אוניברסאלי כמעט

ללא יוצא מן הכלל מדינות משקיעות משאבים כה רבים בחינוך? מדוע ההשכלה התפתחה באופן כה זהה ואוניברסלי בין מדינות שונות? (Schofer et al, 2005).

ניתן לציין שתי גישות לניתוח התפשטות ההשכלה בכלל והגבוהה בפרט – מוסדית ופונקציונאלית. הגישה המוסדית מנתחת את התפשטות ההשכלה מתוך המאפיינים האוניברסאליים של מערכות החינוך השונות שהתפתחו בעולם, ושמה דגש על מערכת החינוך כמוסד פוליטי הנועד לחברת את הפרט בחברה המודרנית. כאשר בוחנים את המוסדות להשכלה בעולם המערבי ובעולם המתפתח, ניתן לראות כמה מאפיינים החוזרים על עצמם במערכות ההשכלה השונות: (1) התמקדות באינדיבידואל והעצמתו, (2) רציונאליות חילונית ו – (3) אינקלוסיביות, קרי נועדה לכלל הפרטים בחברה. על פי הניתוח המוסדי, מאפיינים אלו נועדו לייצר מוסד המחברת את הפרטים כך שישתלבו בחברה מודרנית רציונאלית וחילונית המאפיינת את מדינת הלאום המודרנית (Boli et al, 1985; Meyer et al, 1992). למעשה מוסדות ההשכלה נועדו לייצר מסגרת בה אנשים הופכים לאזרחים, וככל שהחברה מדגישה יותר את תפקיד האינדיבידואל כך יתפשטו ויתרחבו מערכות ההשכלה¹.

הגישה הפונקציונאלית מנתחת את הגורמים שהביאו להתפשטות ההשכלה מתוך התמקדות בצמיחה והתועלת הכלכלית הנובעת מחברה משכילה. על פי גישה זו, המוטיבציה העומדת מאחורי ההחלטה להשקיע בהשכלה גבוהה היא רציונאלית כלכלית (Dipret & Bouchman 2006), כאשר מדינות רבות רואות את ההשקעה בחינוך כאחד מהמנועים העיקריים לצמיחה כלכלית (Yu et al, 2014). על פי גישה זו מדינות ימשיכו להשקיע בהשכלה כל עוד ההחזרים הכלכליים יעלו על ההשקעה הנדרשת על מנת להכשיר את האנשים. ניתוח זה נכון גם מתוך נקודת המבט של הפרט הבוחר להשקיע את זמנו בלימודים ולדחות את כניסתו למעגל העבודה.

4.2. הקשר שבין השכלה והחזרים בשוק העבודה

הנתונים האמפיריים אכן תומכים בהשקעה בחינוך כהשקעה כלכלית משתלמת. כאשר בוחנים את מדינות ה – OECD, ישנו מתאם ליניארי שלילי בין אחוזי אבטלה ובין רמת ההשכלה, כך ששיעורי האבטלה הנמוכים ביותר מצויים בקרב בעלי השכלה אקדמית, ואילו בקרב בעלי השכלה תיכונית ומטה שיעורי האבטלה הם הגבוהים ביותר. כאשר בוחנים את גובה השכר ישנו קשר ליניארי חיובי בין רמת ההשכלה

---

¹ Meyer et al מדגישים ביתר שאת המטרה של ההשכלה על מנת לחברת את הפרט לחיים במדינת לאום מודרנית, ואילו Boli et al מציינים את מדינת הלאום כמוסד המארגן, אך מתייחסים באופן רחב יותר לתפקיד הפרט בחברה מודרנית, חילונית ורציונאלית.

ובין ההכנסה, כך שבעלי תואר שני ומעלה נמצאים בממוצע במדרגת השכר הגבוהה ביותר, ואילו בעלי ההשכלה התיכונית ומטה הם בעלי ההכנסה הנמוכה ביותר (OECD, 2016).

מעבר למתאם שבין השכלה ומאפייני שוק העבודה, ישנו צורך למדוד את ההחזר על ההשכלה, כלומר מה הן הפרופורציות שבין ההשקעה בחינוך ובין התפוקה המתקבלת מחברה בעלת כישורים גבוהים יותר. כאשר בוחנים החזר על רכישת השכלה ישנם שני מדדים אשר ניתן להתייחס אליהם על מנת למדוד את ההחזרים. המדד הראשון הוא ה – Rate of Return, שהוא למעשה הריבית או התשואה שהפרט מקבל על השקעתו בחינוך² (OECD, 2010; Psacharopoulos 1973, 1981, 1985, 1994, 2004). ככלל השקעה כלכלית, כאשר הריבית היא חיובית וגדולה מהריבית אותה אני אקבל מההשקעה האלטרנטיבית, כך משתלם לי יותר להשקיע באפיק מסוים. המדד השני לבחינת החזרים בשוק העבודה הוא החזרים פיננסיים, קרי בכמה יגדל הרווח העתידי מתוך ההשקעה בחינוך בהווה. את הרווח הפיננסי ניתן להציג בשני אופנים (1) תוספת השכר על כל תוספת של "יחידת" השכלה (2) החזר פיננסי נטו – ניתוח עלות תועלת הבודק האם הערך המהווך של ההכנסות העתידיות גובר על ההוצאות, כאשר מאזן חיובי ישקף השקעה משתלמת.

על פי נתוני ה – OECD בכלל המדינות החברות בארגון החזר הפיננסי נטו מההשקעה בחינוך הינו חיובי וגובר על ההשקעה הן של היחיד והן של הציבור. החזר הפיננסי נטו הגבוה ביותר מתקבל מחינוך אקדמי, המניב אצל גברים החזר הגבוה פי שניים מחינוך תיכוני (\$258,400 אל מול \$112,400 בהתאמה). אחד המחקרים המקיפים אשר נעשו לבחינת החזרים בשוק העבודה נערך על ידי הבנק העולמי אשר ביצע את המחקר הראשון בשנת 1973 עם עדכונים שונים לאורך השנים, ובחן מעל 30 מדינות (Psacharopoulos, 1973; 1981; 1985; 1994; 2004). בכלל המחקרים המסקנה הינה שהשקעה בחינוך הינה השקעה כלכלית משתלמת הן כהשקעה פרטית והן כהשקעה ציבורית מצד המדינה. כאשר בוחנים את התוספת השולית המתקבלת מהוספה של שנת לימודים אחת ניתן לראות עליה לינארית כאשר בממוצע הוספה של שנת לימודים אחת מלווה בעליה שולית של כ – 11% בהכנסה (Psacharopoulos, 1981).

---

² ה – Rate of return הינו למעשה הריבית, r , אשר תקיים את המשוואה $\sum_{t=1}^n (Y_h - Y_s)_t * (1 + r)^{-t} = \sum_{t=1}^c (Y_s)_t$. צד שמאל של המשוואה הוא היוון הרווח בשנות העבודה לאחר גמר שנות ההשכלה, ואילו צד ימין של המשוואה הוא הרווחים שניתן לצבור על ידי עבודה במקום לימודים. שני צידי המשוואה מתייחסים לנקודת הזמן C שהיא נקודת סיום הלימודים ותחילת העבודה. משתנים נוספים: n – שנות העבודה מרגע סיום הלימודים, Y – הכנסות, S – חינוך תיכוני, h – חינוך על תיכוני (Psacharopoulos, 1981).

במחקר זה יבחנו ההחזרים מהשכלה על ידי מאפייני ההשתתפות בשוק העבודה ושכר. על מנת לבחון האם רמת הדתיות מתערבת בקשר שבין השכלה ומאפייני שוק העבודה, תבדק ההשפעה של רמת הדתיות על שני משתנים אלו.

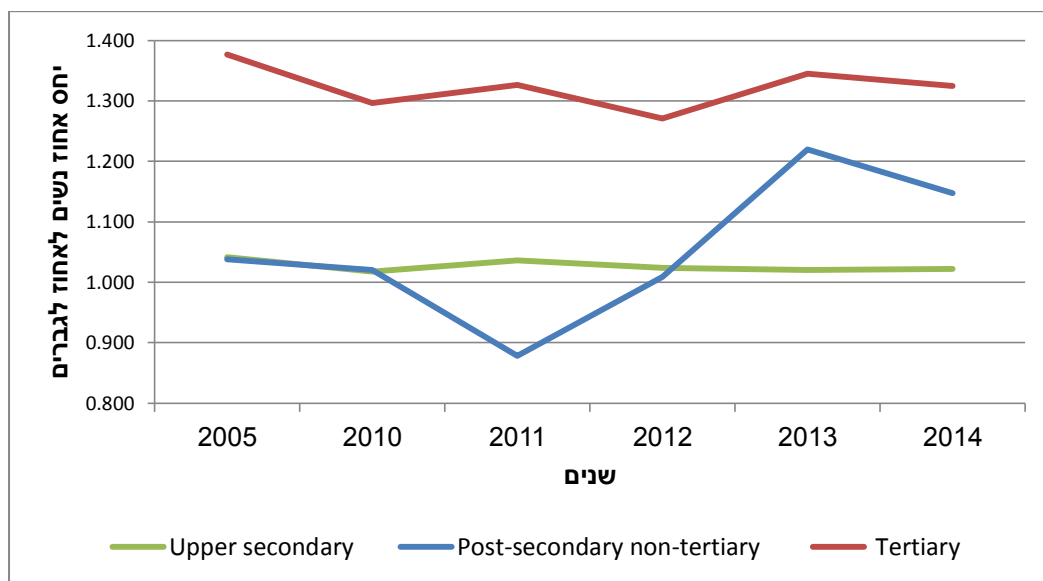
כאשר בוחנים את הנתונים בדבר המתאם שבין השכלה והחזרים בשוק העבודה עדיין נדרש לברר מה הם היחסים שבין השכלה ובין הכנסה. האם יחסים אלו סיבתיים, ואם כן באיזה כיוון, או שמא ישנו רק מתאם. משענת תיאורטית ליחסים סיבתיים כך שהשכלה והכשרה משפיעים על החזרים בשוק העבודה ניתן למצוא בתיאוריית ההון האנושי כפי שפותחה על ידי Becker ועל ידי Mincer. אחת המסקנות העיקריות של תיאוריה זו הינה שהון אנושי, ככל הון, ניתן להשקעה והגדלה, והשקעה זו נעשית על ידי הוספת "יחידות" של השכלה והכשרה. למעשה ישנו קשר סיבתי בין השכלה והחזרים בשוק העבודה – הוספת "השכלה" מגדילה את סט הכישורים של הפרט, ואלו בתורם מעלים את התפוקות אותן הפרט מסוגל לייצר (Becker, 1962; Granovetter, 1977). על פי התיאוריה הכלכלית הבסיסית כל פרט מרוויח משכורת השווה לתפוקתו השולית, שכן זו תהיה המשכורת אותה יסכימו לשלם לו מעסיקיו. השקעה בהון אנושי תגדיל את סט היכולות של הפרט ואלו יביאו לידי עליה בתפוקות אותן הפרט יכול לייצר. בתמורה הפרט צפוי לתשלום גבוה יותר עבור תפוקות אלו. פרטים בחברה למעשה עומדים בפני החלטה כלכלית כמה להשקיע בחינוך ובפיתוח אישי, כאשר החלטה זו מושפעת מהציפייה להחזרים עבור ההשקעה הנוספת (Card, 1999). ביקורת אחת על תיאורית ההון האנושי טוענת שישנה סיבתיים הפוכה בין השכלה ובין החזרים בשוק העבודה. על בי ביקורת זו, פרטים בעלי יכולות כלכליות גבוהות יותר בוחרים להשקיע יותר ברכישת השכלה, קרי המצב הכלכלי משפיע על רמת ההשכלה ולא להיפך ועל כן מערכת החינוך יכולה אף לשמש ככלי המנציח פערים חברתיים (Hevman, 2006). מחקרים מאוחרים המשתמשים בטכניקות אקונומטריות חדשות המבודדות את ההשפעה של השכלה, כמו מדידה בין תאומים או בין בני משפחה, מאששים ותומכים בקשר הסיבתי שבין השכלה ובין הכנסה (Card, 1999).

4.3. התפשטות ההשכלה בקרב נשים

כאשר בוחנים את התפשטות ההשכלה מנקודת מבט מגדרית, נראה שבחמישים השנים האחרונות חלו תמורות בכל הנוגע לעליית שיעורי ההשתתפות של נשים בהשכלה גבוהה (Dipert et al, 2006). התמורות שחלו בעליה של השתתפות נשים בהשכלה גבוהה הביאו לכך שכיום אחוז הנשים המסיימות תארים מתקדמים עולה על אחוז הגברים, כך שאצל גברים יותר שכיח למצוא בעלי חינוך שנמוך מחינוך על תיכוני מאשר אצל נשים (OECD, 2016). תרשים 1 מציג את היחס שבין נשים לגברים ברכישת תעודה על תיכונית

על פני מספר שנים. ניתן לראות שמגמה זו יציבה לאורך שנים, עם עליה משמעותית ברכישת תעודה על תיכונית שאינה אקדמית.

תרשים 1 - יחס בין אחוז הנשים לאחוז גברים ברמת השכלה נתונה במדינות ה-OECD³

מקור: עיבוד עצמי מתוך נתוני ה-OECD. יחס < 1 – אחוז הנשים עולה על אחוז הגברים

נכון לציין בהקשר של התפשטות ההשכלה בקרב נשים, שלמרות שבאופן כללי חלה עליה משמעותית בשיעורי ההשתתפות של נשים, באופן פרטני עדיין ניתן לראות שינוי חלוקה מגדרית על פי סוג המקצוע (Smith, 2010). כאשר בוחנים את נתוני ה-OECD משנת 2014 ניתן לראות שאחוז הנשים המסיימות תארים מתקדמים גבוה בכל המקצועות, למעט במקצועות ה-STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics).

תיאוריית ההון האנושי יכולה לתת מענה לשאלה מדוע חלה התפשטות רחבה של השכלה בקרב נשים דרך הפרספקטיבה של שכר, אך היא אינה נותנת מענה מלא לשאלה מדוע קצב הגידול אצל נשים היה כה תלול ביחס לזה של הגברים. רעיון אחד הוא שלנשים ישנם החזרים נוספים הנובעים מעליה ברמת ההשכלה שלהן, כגון מציאת בן זוג, ביטוח מפני עוני במקרה של מפרנס בודד ושמירה על רמת חיים גבוהה. יתכן והחזרים ליתרונות אלו עלו בקצב גבוה במיוחד ועל כן חלה עליה תלולה שכזו ברכישת ההשכלה בקרב נשים (Dipert et al, 2006).

³ נדלה בתאריך 4.12.2016 מאתר <http://stats.oecd.org>

4.4. השתתפות נשים בכוח העבודה

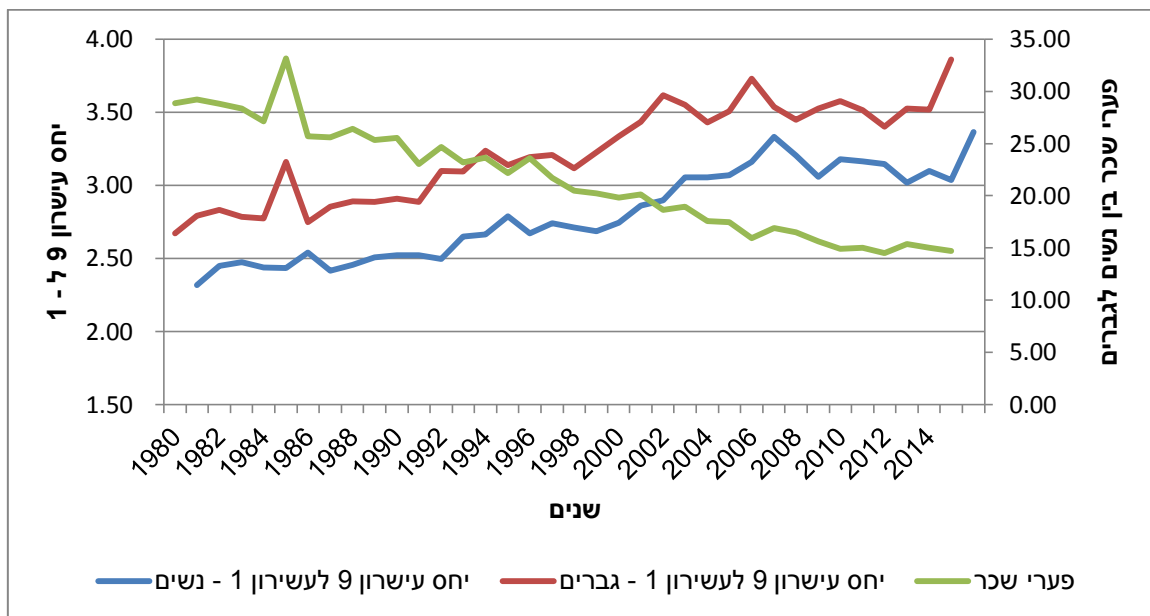
על פי תיאורית ההון האנושי, ישנה ציפיה כך שהעליה ברמת ההשכלה של נשים תבוא לידי ביטוי גם בעליה בהחזרים בשוק העבודה. כמו כן, ישנה ציפיה ליצירה של דינמיקה בה כושר הייצור של נשים עולה עם העליה בהשכלה, ובד בבד יותר נשים רוכשות השכלה לאור העליה בהחזרים. אך למרות זאת הנתונים מצביעים שהקשר בין ההשכלה של נשים ובין ההחזרים של נשים בשוק העבודה אינו ישיר באופן פשוט. בניגוד לציפיה שרמות ההשכלה של נשים, אשר גבוהות מרמות ההשכלה של גברים, יביאו להחזרים גבוהים יותר אצל נשים מאשר אצל גברים, המצב אינו כך. כאשר בוחנים את הממוצע של ה – OECD, ההחזר הפיננסי נטו של נשים הוא כשני שלישי משל גברים⁴. בממוצע ההחזר הפיננסי נטו ללימודים אקדמאיים בהשוואה ללימודים על תיכונים שאינם אקדמאים עומד על \$258,400 לגברים ועל \$167,600 לנשים.

תרשים 2 מדגים את העובדה שמגדר הוא משתנה מתערב בקשר שבין השכלה והכנסה. כפי שניתן לראות פערי השכר אמנם ירדו במשך השנים, אך עדיין ישנו פער יחסית קבוע של כ – 15% בחמש השנים האחרונות במדינות ה – OECD בין השכר החציוני של נשים והשכר החציוני של גברים. גם כאשר בוחנים את פערי השכר של השכבה העליונה אל מול התחתונה, מתקבלת תמונה המצביעה על מגדר כמשתנה מתערב. ניתן לראות שהן נשים, והן גברים בעשירון העליון הפכו לעשירים יותר ביחס לעשירון התחתון עם מגמות שינוי יחסית זהות, אך הפער בין נשים לגברים נשמר. כך יוצא שתוספת ההשכלה לא התרגמה לעליה בשכר היחסי לגברים גם בקבוצה סלקטיבית זו של בעלות הכנסה גבוהה.

מגדר כמשתנה מתערב בקשר שבין השכלה ובין הכנסה הוא חלק מהדיון כללי העוסק בהשתלבות נשים בשוק העבודה והמאפיינים של השתלבות זו. מבחינה כמותית, נתן לראות בתרשים 3, שלאורך השנים ישנה עליה בשיעורי ההשתתפות של נשים בכוח העבודה, ומנגד ירידה של ההשתתפות הגברים. הגורם העיקרי שתורם לעליה המצרפית בהשתתפות נשים בכוח העבודה, הוא כניסתן של נשים נשואות למעגל זה (Killingsworth et al. 1986).

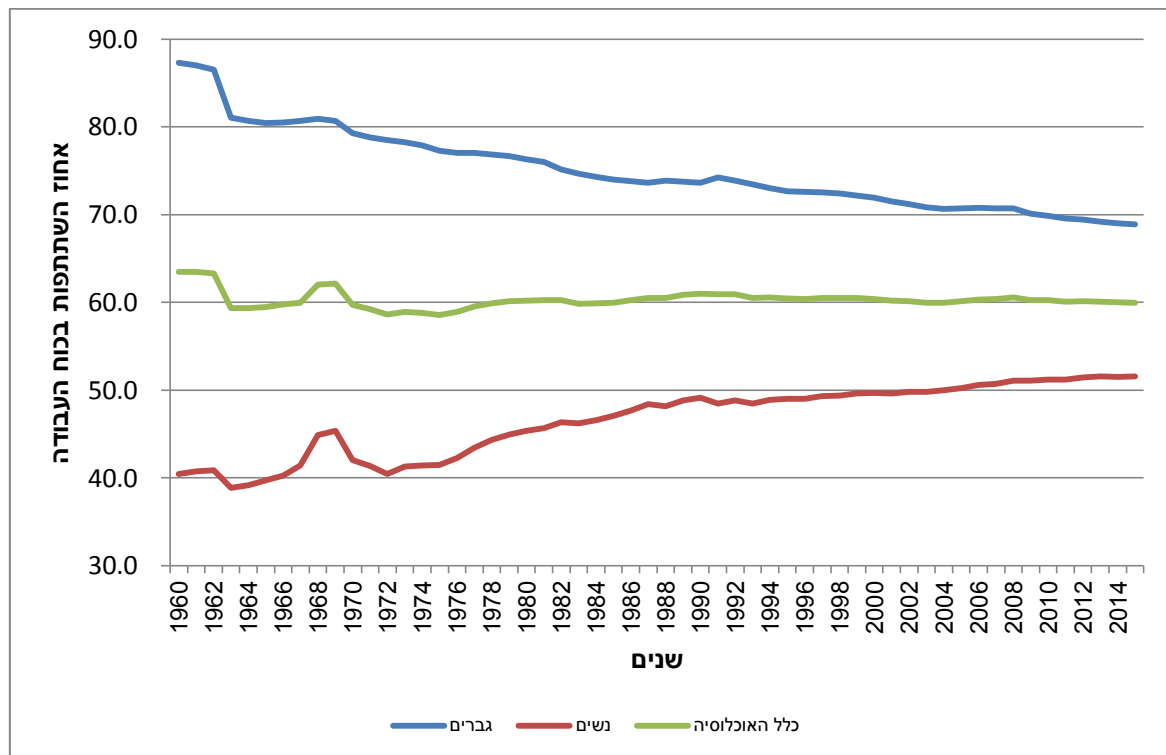
⁴ OECD, Education at a Glance 2016; Figure A7.1.

תרשים 2 - הבדלי שכר בין נשים לגברים במדינות ה-OECD⁵

מקור: עיבוד עצמי מתוך OECD.Stats, Dataset: Decile ratios of gross earnings

תרשים 3 - שיעורי השתתפות בכוח העבודה במדינות ה-OECD⁶

מקור: OECD.stats, Dataset: LFS by sex and age - indicators

⁵ הפרשי השכר – נמדד על ידי ההפרש בין השכר החציוני של נשים לשכר החציוני של גברים, ביחס לשכר החציוני של גברים. יחס השכר שבין עשירון 9 ל-1 נמדד ביחס שבין השכר המחלק את עשירונים 9 ו-10, ובין השכר המחלק בין עשירונים 2 ל-1.

נדלה בתאריך נדלה בתאריך 4.12.2016 מאתר <http://stats.oecd.org>

⁶ נדלה בתאריך 4.12.2016 מאתר <http://stats.oecd.org>

ניתן לנתח את עליה בהשתתפות נשים בכוח העבודה כחלק מהתיאוריה הכללית העוסקת בהיצע שעות העבודה של הפרט. נקודת המוצא של הדיון בדבר כמות שעות העבודה של הפרט היא ששעות פנאי הם מוצר צריכה אלטרנטיבי לשעת עבודה. כאשר הפרט ניצב בפני ההחלטה כמה שעות להשקיע בשוק העבודה, למעשה הוא מחליט כמה שעות של פנאי הוא מעוניין לצרוך. המחיר של כל שעת פנאי הוא המחיר של השכר אותו היה ניתן להרוויח במידה והפרט היה עובד.⁷

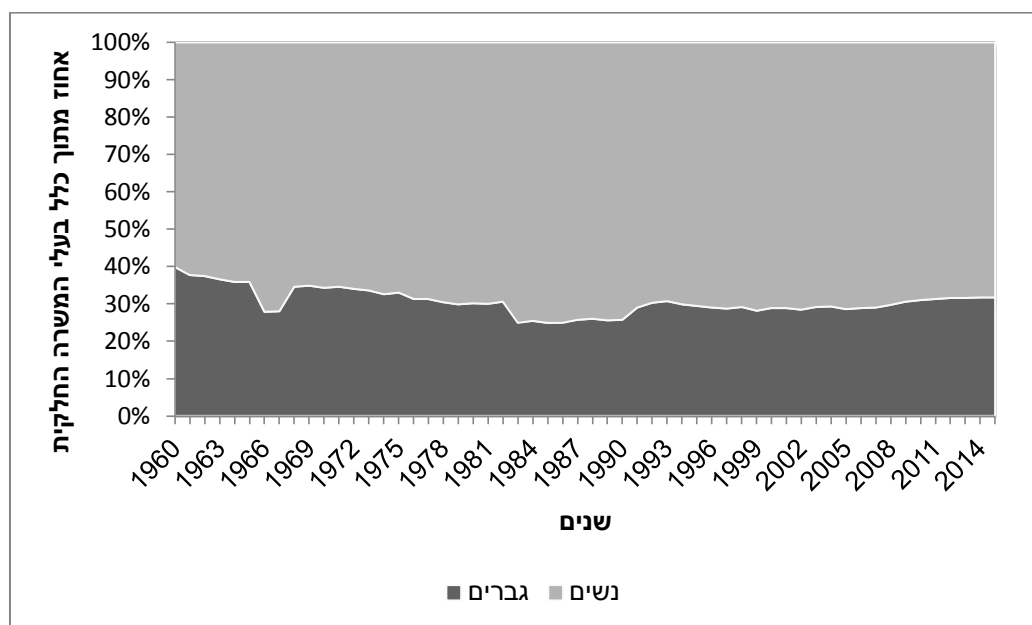
עליה במשכורת של הפרט מביאה לשני אפקטים כלכליים תיאורטיים בעלי השפעה הפוכה אחד לשני – אפקט התחלופה והשפעת ההכנסה. אפקט התחלופה הוא הנטייה של הפרט לצרוך יותר ממוצר מסוים, כאשר המחיר של המוצר החליפי לו עולה. במקרה של עליה בשכר, המחיר של שעת פנאי עולה גם הוא, ועל כן הציפיה היא שהפרט יצרוך פחות פנאי, קרי יעבוד יותר. מנגד, השפעת הכנסה היא הנטייה של הפרט לצרוך יותר ממוצר מסוים עם עליה במשכורת, ועל כן נצפה לעליה בכמות הצריכה של פנאי ולירידה בכמות שעות העבודה (Mincer, 1962; Mincer 1974; Killingsworth et al. 1986). הממצאים האמפיריים הכללים מצביעים על כך שהשפעת ההכנסה בכלליות עולה על השפעת התחלופה, והיצע שעות העבודה מתנהג כ – "Backward Bending Curve", קרי עם עליה בשכר תהיה עליה מסוימת בשעות העבודה, אך מנקודה מסוימת תוספת שכר נוספת תביא לירידה בשעות העבודה. ממצאים אלו נמצאו נכונים בכל הנוגע להיצע שעות עבודה של גברים, אך מגמות ההשתלבות של נשים בכוח העבודה לאורך זמן מראות תמונה שונה. Mincer במחקרו משנת 1962 על השתלבות נשים בכוח העבודה, מצא שלמרות שישנה ירידה במשך השנים בשעות העבודה של גברים עם העליה ברווחה (כמצופה), ישנה עליה מתמדת בשיעורי ההשתתפות של נשים, ובמיוחד של נשים נשואות.

ההסבר התיאורטי להבנת העובדה שחלה עליה מתמדת בהשתתפות נשים בכוח העבודה מתרכז בעובדה שהבחירה העומדת בפני נשים היא לא רק כיצד לחלק את זמן בין עבודה או פנאי. למעשה נשים מכריעות כיצד לחלק את זמן בין עבודה, פנאי ועבודה בבית (Mincer, 1962). במקרה של גברים, האלטרנטיבה היא עבודה אל מול פנאי בלבד, ועל כן אפקט ההכנסה הכולל עולה על אפקט התחלופה, וישנה ירידה כללית בהשתתפות בכוח העבודה. אצל נשים, עליה בשכר משמעותה עליה במחיר של שעות פנאי. שעות הפנאי של נשים נמדדות אל מול עבודה בשוק או עבודה בבית, ועל כן שעת פנאי "עולה" יותר, שכן יש לוותר על שתי אפשרויות אחרות. התוצאה היא שנשים יצרכו פחות שעות פנאי ויבחרו להכנס למעגל עבודה (Killingsworth et al. 1986).

⁷ ההנחה במודל זה היא שפנאי הוא מוצר נורמאלי, קרי הצריכה של המוצר עולה ככל שההכנסה הפנויה עולה (Mincer, 1962).

הדיון בדבר העליה בהשתתפות נשים בכוח העבודה עוסק רק בבחירה האם להתחיל לעבוד, אך לא בשאלה כמה לעבוד. ככלל ישנה נטיה גבוהה יותר בקרב נשים לעבוד במשרות חלקיות. תרשים 4 מתאר את החלוקה בין נשים לגברים מכלל האוכלוסיה שעובדות משרה חלקית ב – OECD. תרשים 5 מתאר את אחוז העובדים משרה חלקית מכלל האוכלוסיה השייכת לכוח העבודה. ניתן לראות מתרשים זה, שישנה מגמה זוה של עליה במספר הגברים והנשים שעובדים משרה חלקית, אך ביחס לאוכלוסיה השייכת לכוח העבודה, אחוז הנשים שעובדות משרה חלקית עולה על אחוז הגברים.

תרשים 4 – אחוז הנשים ואחוז הגברים⁸ מכלל בעלי המשרה החלקית במדינות ה - OECD

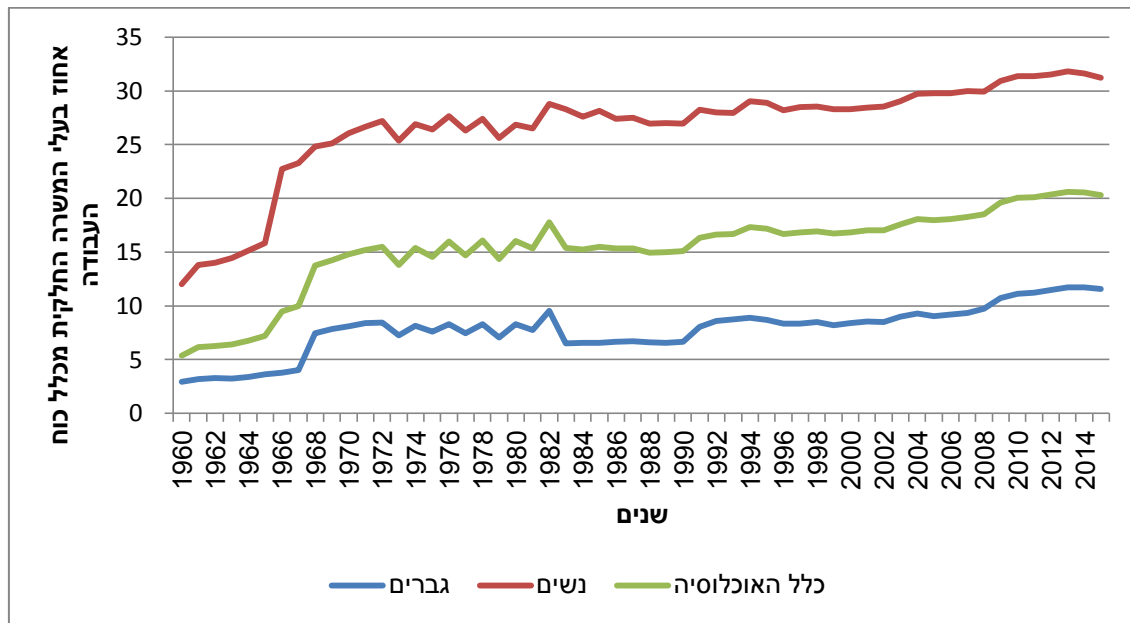

מקור: OECD.stats, Dataset: Incidence of FTPT employment - national definitions

⁸ נדלה בתאריך 4.12.2016 מאתר <http://stats.oecd.org>

תרשים 5 – אחוז בעלי המשרה החלקית מכלל כוח העבודה במדינות ה - OECD⁹

מקור: OECD.stats, Dataset: Incidence of FTPT employment - national definitions

4.5. חסמים להשתלבות נשים בשוק העבודה

אם כן עולה תמונה שאמנם העליה בהון האנושי של נשים הביאה לעליה בשיעור ההשתתפות הכללי במעגל העבודה, אך רבות מהנשים שנכנסו למעגל העבודה בחרו לעבוד משרה חלקית (Stier et al, 2000). אם כן, נראה שכאשר מדובר על השתלבות נשים בשוק העבודה, ישנם חסמים נוספים הפועלים, ואין מדובר רק בקשר ישיר לרמת ההשכלה של הפרט. האבחנה של Mincer בעובדה שנשים מחלקות את זמןן בין העבודה, הפנאי והעבודה בבית, יכולה לתת מושג ראשוני על אחד מן החסמים העומדים בפני נשים להשתלבות בשוק העבודה. החלק הבא בסקירת הספרות יסקור כמה מן החסמים העומדים בפני נשים להשתלבות מלאה בשוק העבודה. בניתוח הרב משתני אשר יוצג בהמשך העבודה יבוצע פיקוח על החסמים אשר יפורטו בחלק זה.

4.5.1. דתיות כחסם להשתלבות נשים בשוק העבודה

מחקר זה מתמקד ברמת דתיות כמשתנה הבלתי תלוי הראשי אשר מתערב בקשר שבין השכלה ובין הכנסה. אחד המוסדות החברתיים המשמעותיים ביותר היא המוסד הדתי. מוסדות דתיים מציעים לרוב סט של ערכים, נורמות ותפיסות עולם בכל הנוגע למבנה המשפחה הרצוי ועל תפקידן של נשים במבנה זה (Reimers, 1985). למעשה, הדת הינה מוסד מחברת המשפיעה על הנטיות והשאיפות של האישה, כך

⁹ נדלה בתאריך 4.12.2016 מאתר <http://stats.oecd.org>

שנשים יבחרו שלא לממש את עצמן בשוק העבודה באופן מודע וחופשי (Chadwick et al, 1995). דוגמא לניתוח פמיניסטי של המוסד הדתי ניתן למצוא בספר משנת 1978, "When god was a woman". הטענה המרכזית בספר היא שהיהדות והנצרות נוצרו כמסגרות שמטרתן לשעבד נשים. הטענה היא, שלמעשה היהדות והנצרות החליפו דתות מטריארכליות והשמידו כל סממן אלוהי נשי והעמידו במקומן היסטוריה ותרבות גברית פטריארכלית שנועדה לשעבד את הנשים (Stone, 1978).

כאשר בוחנים את הספרות העוסקת בהשפעה של הדת על השתתפות של נשים בכוח העבודה, ההנחה שהמודל המשפחתי הדתי הוא פטריארכלי המקדם תפקידים מגדריים היא כמעט בבחינת אקסיומה. מלבד העובדה שהדת מעודדת מבנה משפחתי מסורתי, משפחות דתיות נוטות לשיעורי ילודה גבוהים יותר, ועל כן מצריכים יותר השקעה מצד האישה בעבודות הבית (Okun, 2016). המוסדות הדתיים משמרים את החלוקה מגדרית מכמה סיבות. ראשית, המוסדות הדתיים הם פטריארכליים ועל כן גברים שולטים בסמלים הדתיים, ואלו יכולים שלא לעלות בקנה אחד עם החוויה הנשית. שנית, הדת היא היררכית מטבעה ומעודדת ציות לסמכות, במקרה המשפחתי – הגבר. ולבסוף, הדת היא מוסד המכתיב נורמות בהן ישנה חלוקה מגדרית בין גברים לנשים (Heaton et al, 1989). בכלל המחקרים אשר יוצגו בחלק זה, ההנחה היא שדתיות (בעיקר נוצרית ויהודית) קשורה למבנה משפחתי מסורתי יותר בו האישה אחראית על גידול הילדים, ואילו השאלות עליהן הספרות חלוקה נוגעות למידת ההשפעה של הדתיות.

ישנם מחקרים אשר מצאו השפעה חלקית של רמת הדתיות על מאפייני שוק העבודה אצל נשים. במחקר משנת 1982 אשר נערך בקנדה ובארצות הברית, נבדקה ההשפעה של רמת דתיות על סוג המקצוע אשר נשים עובדות בו. כמשתנה תלוי נבחרו ארבעה מקצועות High skilled אל מול ארבעה מקצועות שהם Low skilled. ממצאי מחקר זה הראו שבארה"ב לא נמצאה קורולציה בין רמת הדתיות ובין סוג המקצוע, הן בשכבה העליונה והן בשכבה התחתונה. בקנדה, לעומת זאת, כן נמצאה קשר מובהק בין דתיות ובין סוג המקצוע (Bainbridge and Hatch, 1982).

אל מול מחקר זה ישנם מחקרים רבים המוצאים באופן עקבי קשר שלילי בין רמת דתיות ובין השתתפות של נשים בכוח העבודה, וכמו כן שקשר זה מתחזק עם עליה ברמת הדתיות (Chadwick et al, 1995; Chiswick, 1986; Heaton et al, 1989; Hertel, 1988; Lehrer, 1995; Morgan et al, 1987; Sherket, 2000). מחקרים אלו ואחרים מוצאים כי המוסד הדתי הוא בעל השפעה בעיצוב המבנה המשפחתי אשר

משפיע בתורו על ההשתתפות של נשים בשוק העבודה. למרות האמור לעיל, עדיין אין להסיק על כיוון הסיבתיות, ויתכן מאוד שמדובר במעגליות. יתכן שנשים דתיות נוטות פחות לעבוד, ואף מהכיוון ההפוך, נשים אשר משתתפות בכוח העבודה נוטות להיות פחות דתיות (Chadwick et al, 1995).

רמת הדתיות יכולה להשפיע על מאפייני ההשתתפות של נשים בשוק העבודה באופן עקיף או באופן ישיר. השפעה עקיפה של רמת הדתיות על מאפייני העבודה של נשים היא למעשה השפעה של רמת הדתיות על רמת ההשכלה הנרכשת מלכתחילה. משום שלפי הגישה המסורתית תפקידה של האישה הוא לגדל את הילדים ולא להשתלב בשוק העבודה, לא משתלם להשקיע בהון האנושי של נשים ובהכשרתן. מחקרים אשר בדקו את הקשר שבין רמת דתיות והשכלה בקרב נשים מצביעים על מתאם שלילי בין שני המשתנים (Darnell et al, 1997; Glass et al, 2005; Sherkat et al, 1999).

השערה 1: לאור המחקרים המצביעים על הקשר השלילי שבין רמת דתיות ובין רמת השכלה, השערת המחקר הראשונה היא שימצא קשר בין רמת הדתיות לרמת ההשכלה כך שיחס הסיכויים להיות בעלת תעודה אקדמית ביחס לשאר רמות ההשכלה, ירד עם העליה ברמת הדתיות.

בנוסף, יכול להיות שרמת הדתיות משפיעה באופן ישיר והינה גורם המתווך בין השכלה ובין שוק העבודה. לפי מודל זה, מכיוון שהדת מציבה מערכת נורמטיבית ומודל למימוש עצמי שלרוב קשור בחיי משפחה, תמצא השפעה של רמת הדתיות על מאפייני שוק העבודה ללא השפעה על רמת ההשכלה הנרכשת. בין אם בהשפעה ישירה או בהשפעה עקיפה, ההשפעה הדתית תתבטא בשיעורי השתתפות נמוכים יותר בשוק העבודה וכמון כן נטיה לעבוד במשרה חלקית.

בהחלט יתכן שלרמת הדתיות השפעה ישירה ועקיפה בו זמנית, אך למידת ההשפעה הישירה או העקיפה חשיבות בכל הנוגע לעיצוב מדיניות שתכליתה צמצום אי השוויון המגדרי ועידוד נשים להשתלבות בשוק העבודה. במידה ואכן ישנה השפעה ישירה משמעותית, מדיניות אשר תתמקד בהעלאת רמת ההשכלה של נשים אינה תביא לשינוי החברתי הרצוי. יתכן והמוסדות הדתיים, החיצוניים למוסדות ההשכלה, כמו נשים אשר מוסמכות לתפקידים דתיים, הם המפתח להבאת השינוי.

לוח 1 – קשר בין רמת דתיות ובין הכנסה במדינות נבחרות עם וללא פיקוח על השכלה

ללא פיקוח על השכלה

מדינה	הכנסה ממוצעת			מובהקות
	דת	לא דתי ולא חילוני	חילוני	
אוסטרליה	32,463	34,149	40,523	<u>0.001</u>
שווייץ	3,294	3,375	3,846	0.1
ספרד	616	777	868	<u>0.000</u>
הולנד	1,205	1,338	1,443	<u>0.002</u>
בריטניה	8,147	10,444	9,788	0.141
אירלנד	14,926	15,503	20,278	0.52
אוסטריה	854	1,062	992	<u>0.012</u>
צרפת	1,450	1,558	1,821	<u>0.000</u>
ניו זילנד	31,281	33,503	35,891	0.278
ארצות הברית	31,687	46,471	32,245	<u>0.017</u>
ישראל	2,196	2,961	3,216	<u>0.001</u>

עם פיקוח על השכלה

רמת השכלה - על תיכונות

מדינה	הכנסה ממוצעת			מובהקות
	דת	לא דתי ולא חילוני	חילוני	
אוסטרליה	38,990	40,185	46,081	0.041
שווייץ	4,870	4,568	5,129	0.710
ספרד	1,135	1,219	1,312	0.379
הולנד	1,721	1,887	1,804	0.615
בריטניה	16,316	20,500	18,188	0.273
אירלנד	20,844	20,793	27,446	0.256
אוסטריה	940	1,278	1,116	0.162
צרפת	2,034	2,123	2,128	0.751
ניו זילנד	35,659	43,333	43,378	0.105
ארצות הברית	38,888	55,000	34,380	<u>0.032</u>
ישראל	2,927	4,896	3,980	<u>0.011</u>

רמת השכלה - תיכונות

מדינה	הכנסה ממוצעת			מובהקות
	דת	לא דתי ולא חילוני	חילוני	
אוסטרליה	22,579	26,086	26,906	0.169
שווייץ	3,027	3,096	3,290	0.703
ספרד	697	776	687	0.583
הולנד	1,068	1,169	1,186	0.222
בריטניה	9,827	10,571	8,848	0.604
אירלנד	13,683	13,170	16,620	0.530
אוסטריה	898	1,069	971	0.132
צרפת	1,220	1,215	1,446	0.033
ניו זילנד	27,996	28,300	24,189	0.635
ארצות הברית	21,404	26,555	24,770	0.621
ישראל	2,072	1,595	2,767	<u>0.031</u>

רמת השכלה - ללא או יסודית

מדינה	הכנסה ממוצעת			מובהקות
	דת	לא דתי ולא חילוני	חילוני	
אוסטרליה	22,126	21,544	26,742	0.427
שווייץ	2,493	2,667	2,480	0.944
ספרד	399	419	575	<u>0.021</u>
הולנד	793	812	994	0.282
בריטניה	2,354	1,742	2,418	0.753
אירלנד	6,824	5,291	2,583	0.485
אוסטריה	613	670	605	0.906
צרפת	921	1,075	1,088	0.316
ניו זילנד	20,714	14,200	23,846	0.089
ארצות הברית		תאים קטנים		
ישראל	484	3,166	1,357	<u>0.002</u>

מקור: עיבוד עצמי מתוך קובץ ISSP 2008 – Religion III. ממוצע ההכנסה נמדד במטבע המקומי של כל מדינה, ולעיתים מוצג בהכנסה חודשית ולעיתים בהכנסה שנתית. השוואת הממוצעים נעשתה על ידי מבחן One-way ANOVA. רמות המובהקות אשר יצאו ברמה של $p < 0.05$ מודגשות בקו תחתון.

לוח 1 מציג את התוצאות שהתקבלו מניתוח דו משתני של הקשר שבין רמת דתיות לממוצע הכנסה אישי לנשים במספר מדינות מתוך ניתוח קובץ ה- ISSP 2008. הלוח העליון מציגה את הנתונים ללא פיקוח על רמת השכלה, וניתן לראות שבמרבית המדינות ישנו קשר לינארי שלילי בין רמת דתיות וממוצע ההכנסה (עליה בהכנסה עם הירידה ברמת הדתיות). כמו כן בשבע מתוך אחת עשרה המדינות, הקשר נמצא מובהק (מודגש עם קו תחתון). כאשר מפקחים על רמת ההשכלה - כמעט בכל רמות ההשכלה המובהקות הסטטיסטית בין רמת הדתיות ובין ממוצע ההכנסה אובדת כמעט בכל המדינות. ישראל הינה המדינה היחידה בה הקשר הסטטיסטי המובהק נשמר בין ההכנסה ובין רמת הדתיות בכל רמות ההשכלה. ממצא זה מהווה את אחד המוטיבציות המרכזיות למחקר זה ולבדיקה מעמיקה יותר של ההשפעה של רמת הדתיות על מאפייני שוק העבודה אצל נשים בישראל

4.5.2. מספר לידות לאישה והמצאות ילדים כחסם להשתתפות בכוח העבודה

מחקרים שונים, הנשענים בעיקר על תיאורית ההון האנושי, מצאו שישנו קשר שלילי בין מספר לידות והשתתפות בכוח העבודה (Lehrer, 1986; Becker 1981; Killingsworth, 1986; Becker, 1962). למרות שחלה עליה כללית בהשתתפות של נשים בכוח העבודה, מידת ההשתתפות עדיין נמצאה כקשורה למספר הלידות ולהמצאות של ילדים במשק הבית. כך, בארה"ב בשנות החמישים שיעור ההשתתפות של נשים עם ילדים בגיל 0 – 6 עמד על 11.9% ואילו על נשים עם ילדים בגילאים של 6 – 17 שיעור ההשתתפות עמד על 28.3%. בשנת 1960 מספרים אלו עלו ל- 18.6% ו- 39% בהתאמה, ובשנת 1983 הם עמדו על 49.9% ו- 63.8% (Waldman, 1983). נקודת החולשה של מחקרים אלו הוא הניתוח של כלל הנשים כקבוצת ניתוח אחת ללא התייחסות למשתנים שונים כגון רמות השכלה (Kreyenfeld et al, 2014; Hazan, 2014; Wood et al, 2016; Bratti, 2002), תרבות (Wood et al, 2016), קבוצה אתנית וגזע (Wood et al, 1999; Altonji et al, 1992; Lehrer, 1992), מדינה (Bratti, 2002), ומדיניות סוציאלית (Preston et al, 2008).

מחקרים אשר חקרו את הקשר שבין מספר לידות ובין השתתפות בכוח העבודה תוך פיקוח על המשתנים הנוספים אשר צוינו, מצאו שהקשר מושפע מגורמים נוספים. השכלה נמצאה כגורם מתערב, כך שהקשר שבין מספר לידות והשתתפות בכוח העבודה תלוי ברמת ההשכלה ומתנהג בצורת U. כאשר בוחנים נשים ברמות השכלה נמוכות, אז אכן קיים מתאם שלילי בין מספר לידות והמצאות ילדים במשק הבית ובין השתתפות נשים בכוח העבודה. כאשר עולים מעט ברמת ההשכלה נמצאה ירידה במספר הלידות ועליה

בהשתתפות בכוח העבודה. אך ישנה נקודה ממנה עליה ברמת ההשכלה מלווה בעליה במספר הלידות ועליה בהשתתפות בכוח העבודה. ישנן כמה סיבות אפשריות לכך. הראשונה היא שנשים משכילות יותר הן בעלות אמצעים כלכליים רבים יותר, ועל כן יכולות להרשות לעצמן עזרה מבחוץ כמו מטפלות (Hazan, 2014; Bratti, 2002). שנית, ישנו סיכוי גבוהה יותר שנשים משכילות ישתייכו לכוח העבודה ונמצא שישנו קשר חיובי בין משפחות בהם שני בני הזוג מרוויחים ובין ילודה (Kreyenfeld et al, 2014; Wood et al, 2016).

המגמה של עליה בילודה עם עליה בהשכלה נכונה מנקודת המבט של הפרט ביחס לסביבתו. המגמות הכלליות הן שחברות משכילות מאופיינות בשיעורי ילודה נמוכים יותר מחברות שאינן משכילות. באופן כללי, כיוונו של קשר בין השכלה ובין מספר ילדים הוא שלילי, כמו שנכתב בדוח של הוועד האמריקאי לענייני גידול אוכלוסין: "There is abundant evidence that higher educational attainment is associated with smaller families in the US" (US Commission, 1972: 155-156). גם בחינה של מדינות מתפתחות מגלה תמונה זהה, בה עם עליה בהשכלה ישנה ירידה בפרייה (Martin, 1995). כמוכן שתמונה זו גם היא מורכבת יותר ועוצמת הקשר משתנה בין קבוצות עם מאפיינים שונים.

4.5.3 מצב משפחתי כחסם להשתתפות בכוח העבודה

השתתפות נשים בכוח העבודה מושפעת רבות ממחזור החיים המשפחתי, קרי ילודה והקמת משפחה. העליה בהשתתפות של נשים נשואות בשוק העבודה מעידה על העובדה שככלל יש שינוי תפיסתי בנוגע לתפקידים מגדריים, אך כאשר מדובר על חלוקת התפקידים המסורתית במשפחה, השינוי התפיסתי לא העמיק דיו כדי לייצר נורמה חדשה. כפי שצוין אמנם חלה עליה כללית בהשתתפות של נשים נשואות בכוח העבודה, אך ישנה נטיה רבה יותר אצל נשים מאשר אצל גברים לבחור במשרות חלקיות. עובדה זו מצביעה שאמנם חל שיפור במצבן של נשים עם העליה בהשכלה, אך התמונה הכללית היא שעדיין מבנה המשפחה המגדרי המסורתי נשמר, שאם אכן גברים היו לוקחים את מטלות משק הבית אז היינו מצפים למצוא קשר חלש או חלקי שבין מספר ילדים ומצב משפחתי והשתתפות נשים בכוח העבודה. למרות הגידול בהשתתפות של נשים בכוח העבודה, ההשתתפות של גברים במטלות הבית עומדת על שליש מאשר של נשים (Breen et al, 2005). למעשה, בחירה של נשים לעבוד משרה חלקית ולא משרה מלאה היא תוצר של הנורמות הקיימות בדבר חלוקת עבודה מגדרית, ואינה ערעור על נורמות אלו (Stier et al, 2000). ניתן להצביע על שלוש סיבות מדוע משרה חלקית איננה משנה את חלוקת התפקידים המגדרית בבית (1) לרוב

משרה חלקית מניבה החזרים נמוכים יותר, ועל כן אינה מעניקה עמדת מיקוח חזקה לאישה, (2) משרה מלאה לוקחת יותר שעות ועל כן מפנה פחות זמן לעבודת הבית, (3) משרה חלקית נתפסת כלא הכרחית ועל כן הציפיה היא שהיא לא תבוא על חשבון עבודות הבית (Stier et al, 2000).

השערה 2: מאחר שישנו קשר בין רמת הדתיות ובין חלוקת התפקידים המגדרית במשפחה, השערת המחקר השניה היא שיחס הסיכויים להיות בעלת משרה מלאה ביחס לשאר ההיקפים של השתלבות בשוק העבודה ירד עם העליה ברמת הדתיות בהינתן רמת השכלה.

השערה 3: מכיוון שמודל המשפחה הדתי הינו מסורתי ומציב את גידול הילדים בסדר עדיפות גבוה אצל נשים, נצפה שהדבר יבוא על חשבון פיתוח הפוטנציאל המלא בקריירה, ועל כן השערת המחקר השלישית היא שיהיה קשר לינארי בין רמת הדתיות וההכנסה אצל נשים בתוך רמת השכלה נתונה.

4.5.4. גיל כחסם להשתלבות בשוק העבודה

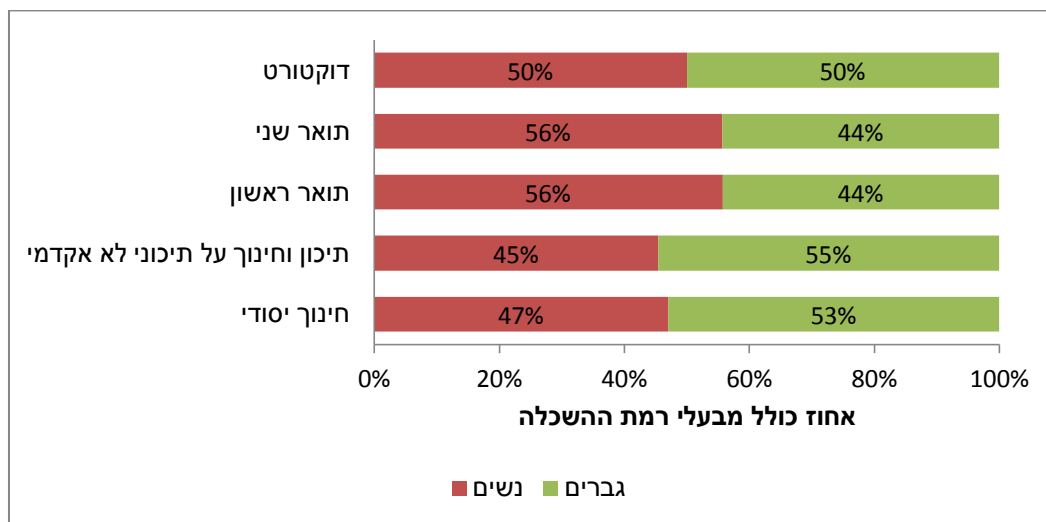
בהקשר של חסמים להשתלבות נשים בשוק העבודה נכון לציין עוד מאפיין של השתלבות נשים בשוק העבודה, ובעיקר של נשים נשואות. בניגוד לטרנד הכללי אצל גברים, בו ההשתתפות בכוח העבודה ביחס לגיל מתנהגת בצורה של U הפוכה, אצל נשים ההשתתפות היא מחזורית (Cyclical) (Mincer, 1962; Killingsworth et al. 1986; mincer 1974). משמעותה של מחזוריות זו היא שניתן לראות שהחלטה של נשים בדבר חלוקת הזמן שלהן בין פעילות שוק (עבודה) לפעילות שאינה בשוק תלויה בשלב שהן נמצאות במחזור החיים המשפחתי שלהן. כך ניתן לראות שישנה ירידה ברמת ההשתתפות בין גילאים 19 – 29 (עם נקודת שפל סביב גיל 29) שהן שנות הפוריות, ועליה איטית למקסימום עד גיל 49, ומשם ירידה מתונה עד גיל הפרישה (Killingsworth et al. 1986).

4.6. המקרה הישראלי

כאשר משווים את נתוני ההשכלה בין נשים לגברים בישראל, מתקבלת תמונה הדומה לשאר מדינות ה – OECD, בה נשים נוטות להיות בעלות השכלה גבוהה מאשר גברים כפי שמוצג בתרשים 6. אך גם בישראל כמו בשאר מדינות ה – OECD לנשים יש החזרים נמוכים יותר עבור השכלה מאשר לגברים. נכון לשנת 2014, נשים ברמת השכלה הנמוכה מתיכון מרוויחות 80% משכרם של גברים באותה רמת השכלה, ונשים ברמת השכלה תיכונית או על תיכונית שאינה אקדמית מרוויחות 70% ביחס לגברים באותה רמת השכלה. כאשר משווים את פערי השכר ברמת השכלה אקדמית, היחס נמוך אף יותר ועומד על 66% (OECD, 2016).

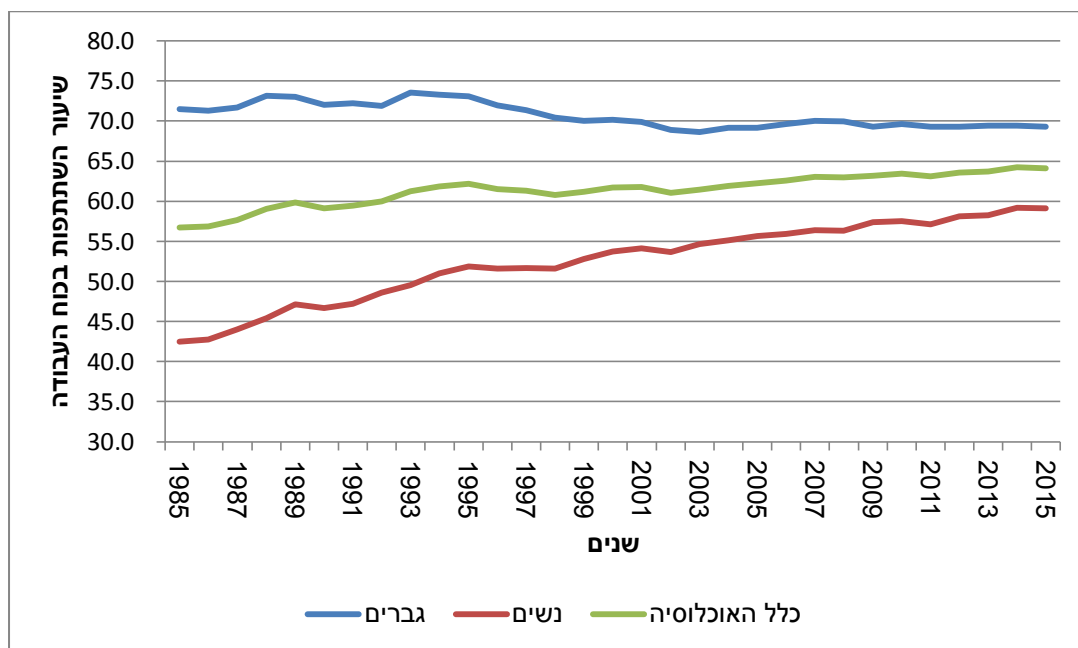
Figure A6.3). כאשר בוחנים את ה – Rate of Return להשקעה הציבורית בישראל, הנתון לגברים עומד על 11% ואילו לנשים הוא יורד ל – 2% בלבד. בהשקעה הפרטית המצב יותר טוב כאשר הנתונים מצביעים על 14% ו – 13% בין גברים לנשים בהתאמה (OECD, 2016: Tables A7.2a, A7.2b, A7.3a, A7.3b). תרשימים 7 ו – 8 מתארים את המאפיינים של השתלבות נשים (לא רק יהודיות) בשוק העבודה בישראל.

תרשים 6 - יחס בין נשים לגברים ברמת השכלה נתונה לשנת 2015 בישראל¹⁰

מקור: OECD.stats, Dataset: Educational attainment and labor-force status. הנתון מתייחס לכלל הנשים ללא קשר לאום

תרשים 7 – שיעור השתתפות בכוח העבודה בישראל¹¹

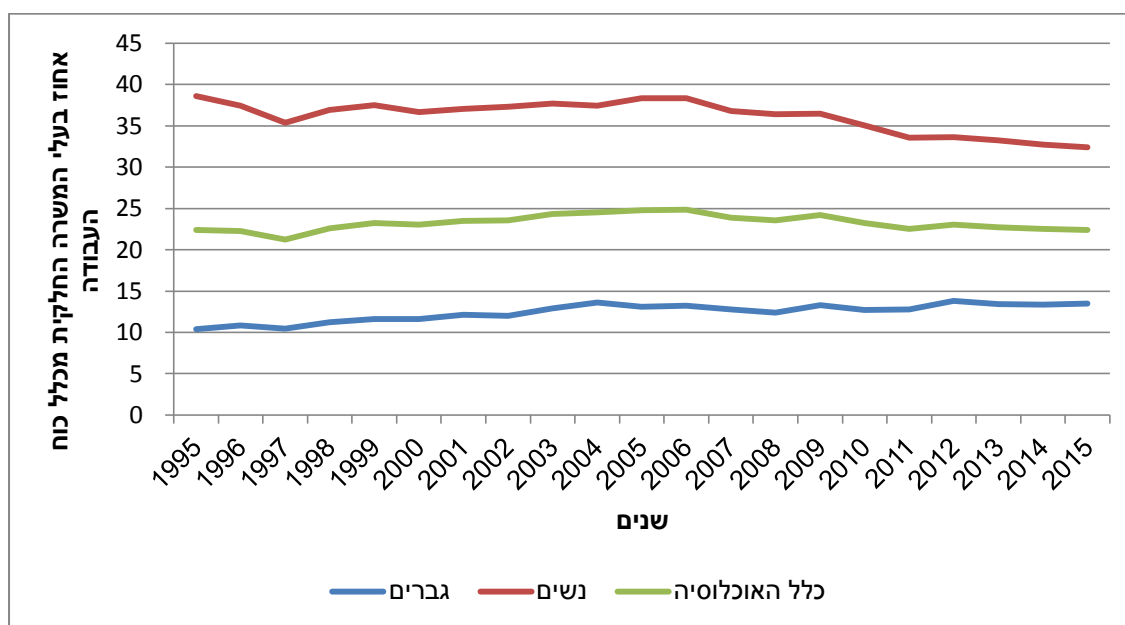
מקור: OECD.stats, Dataset: LFS by sex and age - indicators

¹⁰ נדלה בתאריך 4.12.2016 מאתר <http://stats.oecd.org>

¹¹ שם

תרשים 8 - אחוז בעלי המשרה החלקית מכלל כוח העבודה במדינת ישראל¹²

מקור: OECD.stats, Dataset: Incidence of FTPT employment - national definitions

תרשים 7 מצביע על מגמה זוהה של עליה בהשתתפות בכוח העבודה של נשים בישראל אף מעבר לעליה בשאר מדינות ה-OECD (59% אל מול 51%). בישראל המרכיב הנשי של העובדים במשרה חלקית מעט גבוה משאר מדינות ה-OECD. נראה שבניגוד ל-OECD, לא חל שינוי ממשי באחוז העובדים במשרה חלקית, אך נראה שמדינות ה-OECD נעו לאורך השנים לאחוזים הדומים למשק הישראלי.

נתונים ספציפיים של האוכלוסיה היהודית בישראל עקביים גם הם עם הנתונים שהוצגו לכלל האוכלוסיה. נכון ל-2014, שיעור הנשים בקרב הסטודנטים היהודים עמד על 55.7% (למ"ס, פרסום ליום האשה). בשנת 2015 שיעור הגברים היהודים השותפים לכוח העבודה עמד על 70.3% ואילו של נשים יהודיות עמד על 65.8% (למ"ס, 2016: לוח 12.5), כאשר 69.4% מבעלי המשרה החלקית הן נשים. כסיבה לבחירה במשרה חלקית, 75.5% מהנשים ציינו טיפול בילדים או במשק הבית, ואילו רק 1.4% מהגברים ציינו זאת (למ"ס, 2016: לוח 12.21). כאשר מנתחים את העליה בהשתתפות נשים יהודיות בכוח העבודה לפי מצב משפחתי, ניתן לראות שהעליה בהשתתפות בכוח העבודה של נשים נשואות עם ילדים הוא הגורם למגמת העליה הכללית. ככלל בין שנות החמישים לשנות השמונים חלה מגמת התמוזגות בין נשים נשואות לנשים שאינן נשואות כך שבשנת 1980 שיעור התעסוקה של שתי הקבוצות עמד על 52%, ולוותה במגמה כללית של ירידה במשרה מלאה ועליה במשרה חלקית (Ben-Porath, 1985).

¹² נדלה בתאריך 4.12.2016 מאתר <http://stats.oecd.org>

מנקודת מבט סוציולוגית ישנו גיוון רב באוכלוסיה בישראל - קבוצות לאומיות שונות, עדות, דתות, וזרמים בתוך הדתות השונות. כאשר מבחינים בין רמות דתיות שונות בישראל ישנה קשת הנעה מחילונית, דרך מסורתיות, דתיות לאומית (אורתודוקסיה), ועד לחברה החרדית. כמובן שישנם גוונים רבים גם בתוך קשת זו, אך מחקר זה לא יציג רמת רזולוציה גבוהה יותר בשל מגבלות מסד הנתונים. למרות הגיוון הרב באוכלוסיה, ניתן להצביע על מגמות כלליות זהות בחברה הישראלית, אך גם להבדלים ניכרים בין הקבוצות השונות (Lavee et al, 2008; Okun, 2016).

כפי שנסקר, מספר הלידות מהווה משתנה אשר משפיעה על השתתפות נשים בכוח העבודה. בהשוואה בינלאומית, החל משנת 1996 ישראל מובילה את מדינות ה-OECD בשיעור הילודה, כאשר בשנת 2014 הוא עמד בישראל על 3.08 ואילו ממוצע ה-OECD עמד על 1.68¹³. כאשר בוחנים את מספר הלידות בתוך האוכלוסיה היהודית, ניתן לראות שיש קשר לינארי בין רמת הדתיות של האם ובין שיעור הילודה. החל משנות השמונים שיעור הילודה של נשים חילוניות היה סביב 2.3, של נשים מסורתיות סביב 3, נשים דתיות סביב 3.9, ושל נשים חרדיות הוא היה סביב 6.5. הנתון המפתיע ביותר הוא דווקא שיעור הילודה הגבוה בקרב נשים חילוניות, שגבוה אף הוא ביחס לשאר המדינות המערביות. בישראל מתקיימים מספר תנאים המביאים שיעורי הילודה הגבוהים. בהיבט הנורמטיבי, ישראל היא חברה הנוטה למסורתיות דתית וכמו כן יונקת מהחזון הציוני לאומי המדגיש את הצורך בגידול של העם היהודי. בנוסף להיבט הנורמטיבי, מדינת ישראל מעודדת ילודה על ידי תכניות ותנאים סוציאליים רבים כמו קצבת ילדים, מענקי לידה, ותנאי העסקה המאפשרים לנשים לעבוד תוך טיפול במשפחה. בנוסף על אלו, החברה היהודית היא חברה עם נטיה גבוהה לחיי משפחה תחת מוסד הנישואין, אשר נמצא כקשור אף הוא לעליה בשיעורי הילודה (Okun, 2016; Lavee, 2008). הדינמיקה בישראל המכילה ניגוד ערכי בין משפחה גרעינית מסורתית, ובין תפיסות ליברליות הביאו ליצירת תנאי העסקה המאפשרים לאמהות להשתלב בשוק העבודה, כך שנוצרו תנאים שדווקא מנציחים את התפקיד המשפחתי המסורתי שכן אין צורך להתגבר על הקונפליקט על ידי יצירת נורמות חברתיות חדשות.

בדיון הנוגע לרמת דתיות של נשים והשתלבות בשוק העבודה, נכון להתייחס לתמורות שחלו בחברה החרדית בנושא זה. בחברה החרדית התפתחה דינמיקה שבה הנשים הן האחראיות על כלכלת הבית וזאת על מנת לקיים את "חברת הלומדים" (הגברים הלומדים בישיבות). עד לשנות התשעים עבדו הנשים החרדיות בעיקר בעבודות פנים קהילתיות, אך המצוקה הכלכלית הכריחה אותן להרחיב את מעגלי

¹³ <https://data.oecd.org/pop/fertility-rates.htm>

העבודה. כדי לאפשר את ההשתלבות של נשים חרדיות בשוק העבודה הרחב, הוקמו מסגרות חינוך מקצועיות הכוללות גם הכשרת היי טק (גלבוע, 2014; בן גיגי-סלוצקי, 2015). אמנם השינוי בכל הנוגע להשתלבות נשים חרדיות בשוק העבודה טומן את האפשרות שהן יהיו סוכנות שינוי, עדיין חברה זו מאופיינת ברובה בשמרנות גבוהה ותפקידים מגדריים ברורים.

המחקר הנוכחי מבקש לבחון האם ובאיזה אופן משפיעה רמת הדתיות על הקשר שבין השכלה ומאפייני ההשתתפות בשוק העבודה של נשים יהודיות בישראל. המחקר ינתח את ההשפעה של רמת הדתיות בשלושה שלבים. ראשית תיבחן ההשפעה של רמת הדתיות על רמת ההשכלה. בשלב שני, תיבדק ההשפעה של רמת הדתיות על היקף המשרה תחת רמת השכלה נתונה. לבסוף תיבחן ההשפעה של רמת הדתיות על ההכנסה לפי רמות השכלה שונות. בדיקה זו תתבצע בנפרד למשרה מלאה ומשרה חלקית.

5. מתודולוגיה

5.1. קובץ הנתונים

המחקר מתבסס על נתוני הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בישראל. סקר זה נערך בכל שנה, החל משנת 2002 בקרב מדגם מייצג של אוכלוסיית ישראל בגילאי 20 ומעלה. בכל שנה ישנה קבוצת דגימה חדשה, המונה כ- 7,500 משיבים. השאלונים בנויים מגרעין קבוע של שאלות החוזרות בכל שנה, וחלק משתנה המתמקד בנושא מסוים.

לטובת מחקר זה אוחדו קובצי הסקר החברתי עבור השנים 2009-2013, ונבחרו רק משתנים אשר חוזרים בגרעין הקבוע בכל שנה. חלק מהשאלות עברו שינויים לאורך השנים, ועל כן בוצעה התאמה מחודשת על מנת לאפשר את איחוד הקבצים באופן עקבי. בהתאם למטרות המחקר, במדגם האנליטי למחקר זה נכללו נשים יהודיות בגילאי 20-64, כך שגודל המדגם עומד על 11,255 נשים.

5.2. משתנים

5.2.1. משתנים תלויים

רמת השכלה

משתנה זה מתאר את התעודה הגבוהה ביותר אותה הנשאלת קיבלה, קרי מסגרת הלימודים הגבוהה ביותר אותה השלימה הנשאלת. משתנה זה מתייחס לסיום מסגרת הלימודים בהצלחה, ולא רק להשתתפות במסגרת הלימודים. כך לדוגמא, בעלת תעודת בגרות שהשתתפה במסגרת לימודים על תיכונית אך לא קיבלה תעודת סיום למסגרת זו, תכלול תחת הקבוצה של בעלי תעודת בגרות כתעודה הגבוהה ביותר.

בקובץ הנתונים המקורי, למשתנה זה ניתנו שבעה ערכים אפשריים: (1) תעודת סיום תיכון (2) תעודת בגרות (3) תעודה על תיכונית שאינה אקדמית (4) תואר ראשון או מקבילה לתואר ראשון (5) תואר שני או מקבילה לתואר שני (6) דוקטורט או מקבילה לדוקטורט (7) אחר. החל משנת 2011 נוספה אפשרות נוספת (0) לא למדה בשום מוסד חינוכי. על מנת לאפשר את איחוד קבצי הנתונים, הוחלט שהאפשרות הנוספת (0) תחשב כ- Missing, וזאת על מנת שכלל השאלונים יהיו בעלי אותם ערכים. החלטה זו הביאה להוצאה כוללת של 35 תצפיות, אשר מהווה מספר זניח ביחס ל- N הכולל. בנוסף, הוחלט שלא לכלול את התשובה (7) אחר, וזאת משום שלא ניתן למצב את תשובה זו על ציר ההשכלה. סך הכל לא נכללו 1,132 תצפיות אשר הערך שלהם היה (7) אחר.

במהלך המחקר נעשו בדיקות עם חלוקה מחודשת של הערכים של משתנה רמת ההשכלה לדרגות פירוט שונות. מירב הבדיקות נעשו על אל מול משתנה רמת השכלה עם ארבע או שלוש דרגות של השכלה. לוח 2 מתאר את דרגות הפירוט השונות של משתנה ההשכלה. רמת ההשכלה שנבחרה לשמש במודלים הסופיים היא של ארבע דרגות, וזאת משום שהיא הניבה רמת שונות מוסברת גבוה יותר מאשר רמת השכלה בשלוש דרגות.

לוח 2 - גרסאות שונות של משתנה רמת ההשכלה

ערכים					
רמת השכלה מלא		רמת השכלה 4 דרגות		רמת השכלה 3 דרגות	
1	תעודת גמר תיכון	1	תעודת גמר תיכון	1	תעודת גמר תיכון
2	תעודת בגרות	2	תעודת בגרות	2	תעודת בגרות
3	תעודה על תיכונית שאינה אקדמית	3	תעודה על תיכונית שאינה אקדמית	3	תעודה על תיכונית
4	תואר ראשון או מקבילה לתואר זה	4	תעודה אקדמית		
5	תואר שני או מקבילה לתואר זה				
6	דוקטורט או מקבילה לתואר זה				

משתנה רמת ההשכלה שימש כמשתנה תלוי במודל 1 אשר נועד לבחון את הסלקציה העצמית להשכלה כתלות ברמת הדתיות. במודל בו רמת השכלה היתה המשתנה התלוי, קטגוריית ההשוואה היתה השכלה ברמה של תעודה אקדמית. בשאר המודלים, כאשר המשתנה התלוי היה מאפיין של שוק העבודה, הבדיקות נעשו לרמת השכלה נתונה.

במחקר זה נתייחס לרמת המדידה של משתנה זה כנומינאלית, ולא אורדינאלית שכן אנו מניחים שאין היררכיה ברורה בין תעודה על תיכונית אקדמית ותעודה על תיכונית שאינה אקדמית.

סטטוס תעסוקתי

משתנה זה נבנה תוך איחוד של שני משתנים שונים. המשתנה הראשון הינו מצב התעסוקה אשר הכיל שלושה ערכים (1) עובדת (2) מובטלת (3) אינה שייכת לכוח העבודה. על מנת להכלל בקטגוריה "עובד" על הנשאלת להיות מועסקת בשבוע שקדם לראיון. נשאלות אשר לא עבדו או נעדרו ממקום עבודתן בשבוע שקדם לראיון, וחיפשו עבודה באופן פעיל בארבעת השבועות שקדמו לראיון קוטלגו כמובטלות. נשאלות אשר לא חיפשו עבודה באופן פעיל בארבעת השבועות אשר קדמו לראיון קוטלגו כלא שייכות לכוח העבודה.

המשתנה השני שמרכיב את משתנה הסטטוס התעסוקתי הינו משתנה היקף המשרה אשר מכיל שני ערכים (1) משרה חלקית (2) משרה מלאה. שאלה זו נשאלה רק לנשאלות אשר מצב התעסוקה שלהן הוא "עובדת". משרה חלקית מוגדרת כמשרה אשר היקף השעות שלה שווה או נמוך מ – 35 שעות שבועיות.

המשתנה הסופי סטטוס תעסוקתי מכיל ארבעה ערכים (1) מועסקת במשרה מלאה (2) מועסקת במשרה חלקית (3) מובטלת (4) אינה שייכת לכוח העבודה. משתנה זה הוא ברמת מדידה נומינאלית ולא אורדינאלית שכן אנו מניחים שלא קיימת היררכיה ברורה בין משרה חלקית ומשרה מלאה.

לוג הכנסה ברוטו

משתנה זה הינו עיבוד של המשתנה המקורי הבוחן את ההכנסה ברוטו של הנשאלת מכלל מקומות עבודתה בחודש שקדם לתאריך ביצוע הראיון. משתנה זה כולל הכנסה הנובעת ממקום העבודה של הנשאלת, ואינו כולל הכנסות הנובעות ממקורות נוספים כגון קיצבאות או פנסיה. המשתנה המקורי הציג קבוצות של טווח הכנסה ועל כן היה קטגוריאלי. משתנה זה שונה כך שיהיה רציף ויאפשר ביצוע של רגרסיית OLS ההולמת יותר ניתוח של משתנה שכר שבטבעו הוא רציף. על מנת לבצע את המעבר בין משתנה הקטגוריאלי ובין משתנה רציף, כל טווח משכורות שונה לערך האמצע של אותה קבוצה, כפי שמוצג בלוח 3.

לוח 3 - הפיכת משתנה הכנסה למשתנה רציף

משתנה מקורי קטגוריאלי	משתנה רציף	ערכי לוג
1 עד 2,000 ש"ח	1,000 ש"ח	3
2,001 עד 3,000 ש"ח	2,500 ש"ח	3.39794
3,001 עד 4,000 ש"ח	3,500 ש"ח	3.54407
4,001 עד 5,000 ש"ח	4,500 ש"ח	3.65321
5,001 עד 6,000 ש"ח	5,500 ש"ח	3.74036
6,001 עד 7,500 ש"ח	6,750 ש"ח	3.82930
7,501 עד 10,000 ש"ח	8,750 ש"ח	3.94201
10,001 עד 14,000 ש"ח	12,000 ש"ח	4.07918
14,001 עד 21,000 ש"ח	17,000 ש"ח	4.23045
מעל 21,000 ש"ח	23,000 ש"ח	4.36173
[לא היו הכנסות]	Missing	Missing

בנוסף, הערך העליון המקורי של הכנסה מעל 21,000 ₪ שונה באופן גורף ל – 23,000 ₪. כמו כן, תשובה (11) לא היו הכנסות הוכנסה כערך Missing. מטעמי נוחות בשלב עיבוד הנתונים, בוצעה טרנספורמצית לוג לערכי המשתנה.

רמת דתיות

משתנה אורדינאלי זה הינו המשתנה הבלתי תלוי הראשי במחקר. רמת הדתיות של הנשאלת מתבססת על דיווח עצמי בתגובה לשאלה: "האם את רואה את עצמך כ:", ומתייחס לרמת הדתיות נכון למועד ההשתתפות בסקר. לנשאלות הוצגו שש תשובות אפשריות המייצגות רמות דתיות שונות: חרדית, דתית, מסורתית-דתית, מסורתית-לא כל כך דתית, לא דתית-חילונית. בעת ביצוע המחקר ובחינת המודלים השונים, בוצעו בדיקות של משתנה זה תוך איחוד חלק מן הערכים לכדי קטגוריה אחת. לוח 4 מציג את החלוקה של הערכים במשתנה של רמת הדתיות בחלוקה ל - 3,4 ו - 5 דרגות של דתיות.

לוח 4 - גרסאות שונות של משתנה רמת הדתיות

ערכים					
דתיות 5 דרגות		דתיות 4 דרגות		דתיות 3 דרגות	
1	חרדית	1	חרדית	1	חרדית
2	דתית	2	דתית	2	דתית
3	מסורתית דתית	3	מסורתית	מסורתית, חילונית	3
4	מסורתית לא כל כך דתית				
5	לא דתית, חילונית	4	לא דתית, חילונית		

לאחר בחינה של מספר מודלים עם משתנה הדתיות בדרגות שונות, הוחלט להשתמש במשתנה רמת הדתיות עם ארבע דרגות. משתנה זה נמצא עדיף על 3 דרגות שכן המודלים הציגו תוצאות בעלות שונות מוסברת גבוהה יותר, וכמו כן נמצא עדיף על 5 דרגות משום שהתאים הכילו מספר תצפיות גדול יותר. ברגרסיות המולטינומנאליות אשר יוצגו בהמשך, רמת הדתיות "חילונית" משמשת כקטגוריה ההשוואה.

ילדים בגילאי 0 – 17

משתנה דיכוטומי זה בוחן הימצאות של ילדים בגילאי 0 עד 17 במשק הבית של הנשאלת בעת ההשתתפות בסקר. המשתנה אינו מתייחס לעובדה האם הילד הינו הילד הביולוגי של הנשאלת או לכל היבט אחר של הקשר המשפחתי ביניהם. הימצאות של ילד קטין במשק הבית רלוונטית ביותר להשתתפות של נשים בשוק העבודה שכן על פי חלוקת התפקידים המגדרית המסורתית, גידול וטיפול בילדים הוא תפקידה של האישה. הערכים של משתנה זה הינם (0) לא (1) כן.

גיל

מחקר זה מתמקד בדפוסי השתתפות של נשים יהודיות בשוק העבודה ועל כן קבוצת הגילאים אשר נכללה במדגם הסופי כוללת רק נשים בין הגילאים 20 – 64. במדינת ישראל גיל הפרישה הרשמי לנשים על פי

הביטוח הלאומי עומד על 61 שנה¹⁴, אך מכיוון שמשתנה הגיל בשאלוני הסקר החברתי אינו משתנה רציף אלא קטגוריאלי המכיל קבוצות גיל אליה משתייכת הנשאלת, הוחלט לכלול גם את קבוצת הגיל של בנות 60 – 64 וזאת כדי לכלול את החלק של הנשים מקבוצת הגיל הזו שכן עובדות. משתנה הגיל מכיל את קבוצות הגיל הבאות: (1) 20-24, (2) 25-29, (3) 30-34, (4) 35-39, (5) 40-44, (6) 45-49, (7) 50-54, (8) 55-59, (9) 60-64. כפי שצוין בסקירת הספרות, מאפייני שוק העבודה בכלל ושל נשים בפרט הם מחזוריים (Cyclical), ועל כן חשוב לפקח על גיל הנחקרת. קבוצת ההשוואה ברגרסיות המולטינומינאליות תהיה קבוצת הגילאים 20 – 24.

יבשת לידה

משתנה המתאר את יבשת הלידה של הנשאלת, ומכיל ארבעה ערכים – (1) ישראל, (2) אירופה או אמריקה, (3) אסיה (4) ואפריקה. משתנה זה נכלל על מנת לפקח על הבדלים על בסיס מוצא היכולים להשפיע על הנורמות בדבר השתלבות של נשים בשוק העבודה. קטגוריית ההשוואה ברגרסיות המולטינומינאליות תהיה ילידות ישראל.

מצב משפחתי

משתנה קטגוריאלי המכיל חמישה ערכים – (1) נשואה, (2) חיה בנפרד, (3) גרושה, (4) אלמנה (5) ורוקה (לא התחתנה מעולם). המצב המשפחתי של הנשאלת קשור לתלות הכלכלית, ועל כן משפיע על מאפייני שוק העבודה. בנוסף, כפי שהוצג, עיקר העליה של השתתפות נשים בשוק העבודה נגרם עקב ההצטרפות של נשים נשואות לכוח העבודה, ועל כן משתנה זה נכלל בניתוח. קטגוריית ההשוואה של משתנה זה תהיה רווקה.

מספר הילדים שנולדו לאישה

משתנה רציף בעל ערכים מ – 0 ועד 7. המשתנה מודד את מספר הלידות, ולא את מספר הילדים הנוכחים במשק הבית היכול להיות שונה בעקבות ילדים בוגרים, מוות, אימוץ או נישואין עם בן או בת זוג עם ילדים. הערכים של משתנה זה בשאלוני הסקר החברתי נעים בין 0 ל – 7+, כאשר 7+ שונה ל – 7 לצורך מחקר זה, וזאת על מנת שהמשתנה יהיה רציף. משתנה זה נכלל כחלק מהמשתנים הדמוגרפיים המאפיינים את התא המשפחתי של הנשאלת. מכיוון שמספר לידות הינו גורם משתנה הקשור לשוק העבודה, וכמו כן קשור לרמת דתיות, יש צורך בפקוח על משתנה זה.

¹⁴ על פי המוסד לביטוח לאומי, גיל הפרישה לנשים משתנה מעט בהתאם לשנת הלידה, אך עומד בקירוב על 61: <https://goo.gl/L5zCxe>

שנת הסקר נכללה ברגרסיה באמצעות סדרת משתני דמה (שנת 2013 מהווה את קטגורית ההשוואה). משתנה זה נכלל במודל כדי לפקח על מגמות מאקרו חברתיות או כלכליות שהתרחשו בשנים מסוימות כמו מלחמה או מצב כלכלי אשר משפיעים על שוק העבודה.

5.2.3. משתנים נוספים

במהלך הבדיקות השונות, נכללו במודלים השונים שני משתנים נוספים אשר מתייחסים לרמת הדתיות של הנשאלת בעבר. הדעת נותנת שרמת הדתיות בה גדלה הנשאלת קשורה לנושא מחקר זה שכן בשלב הילדות משתרשות רבות מהנורמות החברתיות של הסביבה בה גדלים. במהלך הבדיקות התברר שהמשתנים העוסקים ברמת הדתיות בעבר אינם דומיננטיים כמשתנה רמת הדתיות בהווה, ולרוב אינם מעלים את רמת השונות המוסברת. לאור זאת הוחלט שלא לכלול את שני המשתנים הנוספים במודלים הסופיים, אך לדווח בכתב בפרק הממצאים על המודלים בהם כן נמצאה השפעה של משתנים אלו.

רמת הדתיות בגיל 15

משתנה זה זהה במאפייניו למשתנה רמת הדתיות בהווה, אך מתייחס לרמת הדתיות של הבית בו הנחקרת גדלה כאשר היתה בת 15. בדומה למשתנה של רמת הדתיות כיום, גם משתנה זה הכיל 5 דרגות של רמות דתיות, וגם עם משתנה זה בוצעו בדיקות לאחר איחוד ערכים לרמות דתיות של 4 ו- 3 דרגות. רמת הדתיות שנבחרה לבסוף הינה של 4 דרגות, וכוללת (1) חרדי (2) דתי (3) מסורתי (4) חילוני. קטגוריית ההשוואה במשתנה זה היא בית חילוני.

שינוי ברמת הדתיות

לאור ההכרה ששינוי ברמת הדתיות יכול להוביל לשינויים נורמטיביים, נבדקה ההשפעה של פיקוח על שינוי אפשרי זה. משתנה זה עובד מתוך משתנה רמת הדתיות בגיל 15 ורמת הדתיות כיום, ומכיל שלושה ערכים (1) יותר דתית (2) פחות דתית (3) אותה רמת דתיות. נחקרות אשר רמת הדתיות שלהן היתה זהה, ללא קשר לרמת הדתיות, קיבלו את הערך (3). נחקרות אשר חל שינוי ברמת הדתיות שלהן, ללא קשר לעוצמת השינוי, קיבלו ערך של (1) או (2). משתנה זה אינו משקף את היקף השינוי כך שלדוגמא נחקרות אשר היו חרדיות בגיל 15 וכיום הן דתיות, ונחקרות שהיו חרדיות בגיל 15 וכיום הן חילוניות יקבלו את הערך (2) במשתנה זה. קטגוריית ההשוואה של משתנה זה היא אותה רמת דתיות.

5.3. שיטת המחקר

כפי שנאמר לעיל, על מנת לבחון באיזה אופן רמת הדתיות משפיעה על הקשר שבין השכלה ומאפייני שוק העבודה בקרב נשים יהודיות בישראל, הניתוח הרב-משתני יעשה בשלושה שלבים. בשלב ראשון משתנה רמת ההשכלה יהווה את המשתנה התלוי, ותיבחן ההשפעה של רמת הדתיות על משתנה זה. מאחר ומשתנה רמת ההשכלה הינו משתנה נומינאלי, בדיקה זו תעשה על ידי מודל רגרסיה מולטינומינאלי הכולל את כלל המשתנים הבלתי תלויים אשר פורטו לעיל.

בשלב שני, תבחן השפעת רמת הדתיות על המשתנה התלוי סטטוס תעסוקתי. בחינה זו תעשה אף היא על ידי שימוש ברגרסיה מולטינומינאלית. על מנת לבחון את ההשפעה של רמת הדתיות תוך פיקוח על רמת ההשכלה, המודלים בשלב זה יבחנו את ההשפעה של רמת הדתיות על משתנה סטטוס תעסוקתי בהינתן רמת השכלה מסוימת, כך ששלב זה יכלול ארבע רגרסיות – רגרסיה נפרדת לכל רמת השכלה. כל אחת מן הרגרסיות תכיל את אותם משתנים תלויים ובלתי תלויים.

בשלב השלישי, תבחן ההשפעה של רמת הדתיות על משתנה התלוי לוג הכנסה ברוטו. מכיוון שהמשתנה התלוי הינו רציף, הבדיקה תעשה על ידי רגרסיה לינארית OLS. בשלב זה יכללו רק נחקרות אשר עובדות משרה חלקית או מלאה ועל כן הן בעלות הכנסה ממקור עבודה. הבחינה של ההשפעה של רמת דתיות על משתנה ההכנסה תעשה בנפרד לבעלות משרה חלקית ובעלות משרה מלאה, שכן ניתן לצפות להפרשי שכר הנובעים מעצם היקף המשרה ללא קשר לרמת הדתיות. בדומה לשלב השני הבוחן את ההשפעה על סטטוס תעסוקתי, גם בשלב זה יבוצע הפיקוח על משתנה ההשכלה על ידי ביצוע הרגרסיה לכל קבוצת השכלה בנפרד.

6. תוצאות

6.1 סטטיסטיקה תיאורית

כפי שצוין, המחקר כולל 11,255 נחקרות. לוח 5 מרכז את הנתונים התיאוריים של כלל המשתתפים התלויים והבלתי תלויים. בחינה של המשתנה התלוי סטטוס תעסוקתי מגלה שמעל ממחצית הנחקרות הינן בעלות משרה מלאה (56.3%), ורק אחוז קטן הינן מובטלות (4.8%). בנוסף, למעל ממחצית מהנחקרות ישנו תואר על תיכוני (58.1%), כאשר הקבוצה הגדולה ביותר היא של בעלות תואר אקדמי (36.7%).

בחינה של המשתנה הבלתי תלוי הראשי של רמת הדתיות מצביעה על כך שהחלק הארי של הנחקרות אינן דתיות, כאשר הקבוצה הגדולה ביותר היא של חילוניות (44.4%) ולאחריה מסורתיות (36.1%). מבין הנחקרות אשר הגדירו את עצמן כדתיות, ישנו ייצוג שווה בין דתיות (9.8%) וחרדיות (9.7%).

המשתנה הנוסף של שינוי ברמת הדתיות ממחיש שישנה תזוזה מועטה ביותר בין רמות דתיות שונות, כאשר הרוב המוחלט של הנחקרות הינן בעלות רמת דתיות זהה בין רמת הדתיות בגיל 15 ובין רמת הדתיות בהווה (88.2%). תזוזה מועטה זו יכולה להוות הסבר מדוע במרבית המודלים ההכנסה של משתנה רמת הדתיות בגיל 15 לא העלתה את רמת השונות המוסברת.

לוח 5 - סטטיסטיקה תיאורית של כלל המשתתפים

משתנה	ערך	אחוז / ממצוע	SD
משתנים תלויים			
סטטוס תעסוקתי	עובדת משרה מלאה	56.3%	0.496
	עובדת משרה חלקית	21.1%	0.408
	מובטלת	4.8%	0.214
	לא שייכת לכוח העבודה	17.8%	0.382
הכנסה ברוטו (ערך שקלי בסוגריים)	ממוצע הכנסה	3.72050 (₪ 6,830)	0.33724
רמת השכלה	תעודת גמר תיכון	16.9%	0.375
	תעודת בגרות	24.9%	0.433
	תעודה על תיכונית שינה אקדמית	21.4%	0.41
	תואר אקדמי	36.7%	0.482

לוח 5 - המשך

SD	אחוז / ממצוע	ערך	משתנה
משתנים בלתי תלויים			
0.296	9.7%	חרדית	רמת דתיות
0.297	9.8%	דתית	
0.48	36.1%	מסורתית	
0.497	44.4%	לא דתית, חילונית	
0.498	45.4%	כן	ילדים בין גילאים 0 - 17
0.342	13.5%	20 עד 24	גיל
0.338	13.1%	25 עד 29	
0.344	13.7%	30 עד 34	
0.33	12.4%	35 עד 39	
0.308	10.6%	40 עד 44	
0.291	9.4%	45 עד 49	
0.295	9.6%	50 עד 54	
0.281	8.7%	55 עד 59	
0.286	9.0%	60 עד 64	
0.456	70.5%	ישראל	יבשת לידה
0.423	23.3%	אירופה-אמריקה	
0.129	1.7%	אסיה	
0.208	4.5%	אפריקה	
0.48	63.9%	נשואה	מצב משפחתי
0.087	0.8%	חיה בנפרד	
0.288	9.1%	גרשה	
0.144	2.1%	אלמנה	
0.427	24.1%	רווקה	
1.733	2	ממוצע לידות	מספר הילדים שנולדו
0.407	21.0%	2009	שנת הסקר
0.404	20.6%	2010	
0.397	19.6%	2011	
0.395	19.3%	2012	
0.396	19.5%	2013	
משתנים נוספים			
0.261	7.3%	חרדית	רמת דתיות בגיל 15
0.345	13.8%	דתית	
0.481	36.2%	מסורתית	
0.495	42.7%	לא דתית, חילונית	
0.227	5.4%	יותר דתית	שינוי ברמת הדתיות
0.245	6.4%	פחות דתית	
0.323	88.2%	אותה רמת דתיות	

6.2. ניתוח דו משתני

לוח 6 מציג ניתוח דו משתני של המשתנה הבלתי התלוי הראשי רמת דתיות עם כל אחד מן המשתנים התלויים. לוח זו מראה שקיים הבדל מובהק ברמת ההשכלה בין נשים מרמות דתיות שונות. ניתן לראות שבעוד החילוניות והדתיות מתאפיינות בשיעורים דומים של בעלות תעודה אקדמית (46.8% ו-45.2%, בהתאמה), אחוז בעלות תואר אקדמי הוא נמוך יותר בקרב המסורתיות (27.1%) ונמוך אף יותר בקרב החרדיות (17.7%). הן קבוצת הדתיות וקבוצת החילוניות מציגות אחוזים נמוכים של בעלות השכלה ברמה של גמר תיכון (13.7% ו-10.6% בהתאמה), ואחוזים דומים של בעלות תעודת בגרות (24.8% ו-23.7% בהתאמה). הנתונים בין דתיות לחילוניות נשארים קרובים גם ברמת השכלה של תעודה על תיכונית שאינה אקדמית (16.3% ו-19% בהתאמה). כאשר בוחנים את רמת ההשכלה של תעודה על תיכונית שאינה אקדמית, ניתן לראות שישנו ייצוג יתר לחרדיות המגיע כמעט לכדי מחצית מהנחקרות החרדיות (47.9%), וזאת בניגוד לשאר רמות הדתיות הנעות בין 16% ל-19%.

לוח 6 – ניתוח דו משתני של המשתנה הבלתי תלוי רמת דתיות עם המשתנים התלויים

רמת דתיות				
	חרדית	דתית	מסורתית	לא דתית, חילונית
רמת השכלה***	תעודת גמר תיכון	22.4%	13.7%	24.2%
	תעודת בגרות	12.0%	24.8%	30.0%
	תעודה על תיכונית שאינה אקדמית	47.9%	16.3%	18.6%
	תואר אקדמי	17.7%	45.2%	27.1%
סטטוס תעסוקתי***	עובדת משרה מלאה	35.3%	50.4%	58.8%
	עובדת משרה חלקית	30.4%	25.9%	18.8%
	מובטלת	7.5%	5.2%	5.1%
	לא שייכת לכוח העבודה	26.8%	18.5%	17.3%
הכנסה***	הכנסה ממוצעת (ערך שקלי בסוגריים)	3.532 (4,380 ₪)	3.67351 (6,103 ₪)	3.70075 (6,305 ₪)
				3.77951 (7,834 ₪)

הבדיקות אל מול משתנה רמת השכלה וסטטוס תעסוקתי בוצעו על ידי מבחן Chi². הבדיקה אל מול משתנה הכנסה בוצעה על ידי מבחן One-way ANOVA. *p≤0.05, **p≤0.01, ***p≤0.001.

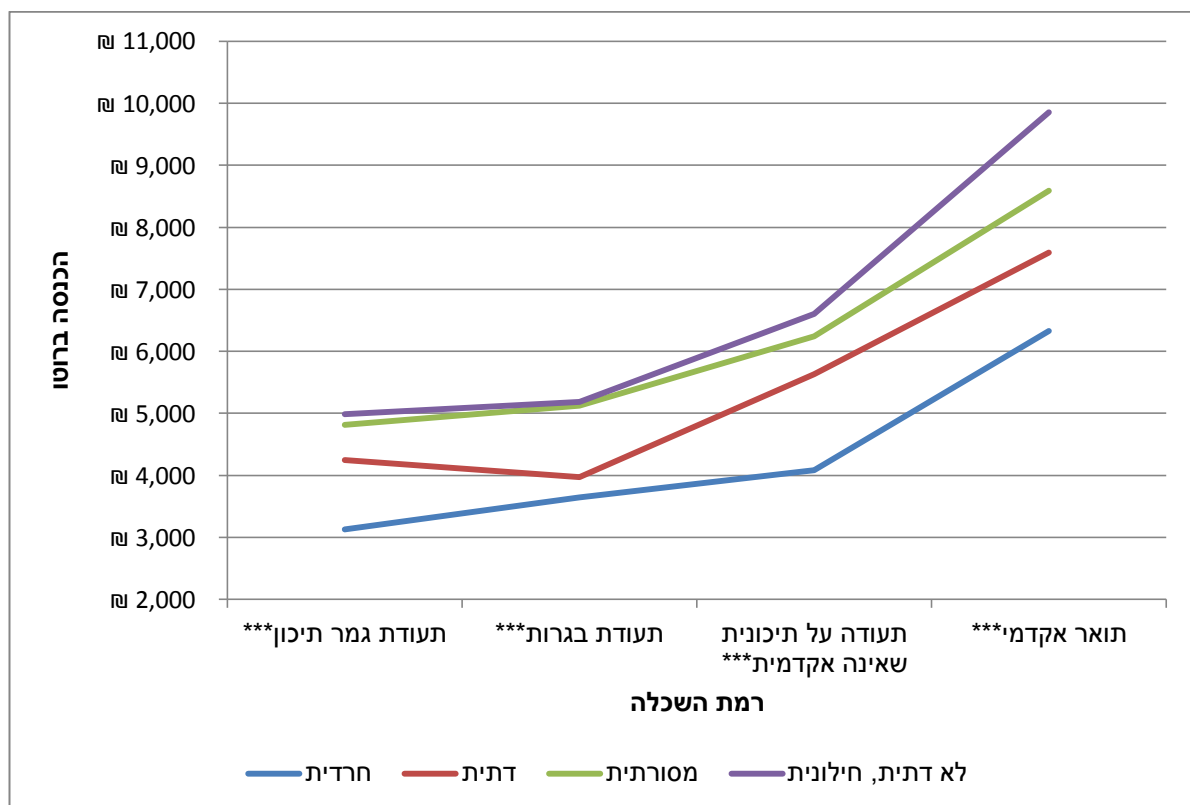
הקשר בין רמת דתיות וסטטוס תעסוקתי נמצא אף הוא מובהק. ניתן לראות כי נשים חילוניות עובדות במשרה מלאה באחוזים הגבוהים ביותר (60.2%), לאחריהן מסורתיות ודתיות (58.8% ו-50.4% בהתאמה), ולבסוף, נשים חרדיות עובדות במשרה מלאה באחוזים הנמוכים ביותר (35.3%). כאשר בוחנים את רמת הדתיות ומשרה חלקית, ניתן לראות כי חילוניות ומסורתיות מציגות אחוזים קרובים ביותר (18.8% ו-19.9% בהתאמה). אחוז הנשים החרדיות העובדות במשרה חלקית הינו הגבוה ביותר (30.4%),

ולאחריו אחוז הנשים הדתיות (25.9%). כמו כן, אחוז הנשים החרדיות אשר אינן שייכות לכוח העבודה (26.8%) גבוה בהפרש ניכר מאחוז הנשים בשאר רמות הדתיות אשר אינן שייכות לכוח העבודה, אשר נע בין 18.5% ל- 16%.

הקשר שבין רמת הדתיות לבין ממוצע ההכנסה נמצא מובהק ולינארי. חילוניות הינן בעלות ההכנסה הממוצעת הגבוהה ביותר (7,834 ₪), לאחריהן מסורתיות (6,305 ₪) ודתיות (6,103 ₪), ולבסוף נשים חרדיות (4,380 ₪).

לוח 6 מציג את הקשר שבין רמת הדתיות וסטטוס תעסוקתי ללא פיקוח על רמת ההשכלה. תרשים 9 מציג ניתוח דו משתני של הקשר שבין רמת הדתיות ובין הכנסה תוך פיקוח על רמות ההשכלה. מתוך התרשים ניתן לראות שישנו קשר לינארי כללי בין השכלה והכנסה. בנוסף, בתוך כל רמת השכלה מתקיים קשר לינארי בין רמת הדתיות ובין רמת ההכנסה כך שבכל רמת השכלה חילוניות הן בעלות ההכנסה הגבוהה ביותר, לאחריהן מסורתיות ודתיות, ולבסוף נשים חרדיות.

תרשים 9 - ניתוח דו משתני של הקשר בין רמת דתיות והכנסה, תוך פיקוח על רמת השכלה

התרשים מציג בדיקה של הקשר שבין רמת הדתיות וההכנסה, כאשר לכל רמת השכלה נעשתה בדיקה נפרדת על ידי מבחן One-way ANOVA. $p \leq 0.05$, $p \leq 0.01$, $p \leq 0.001$.

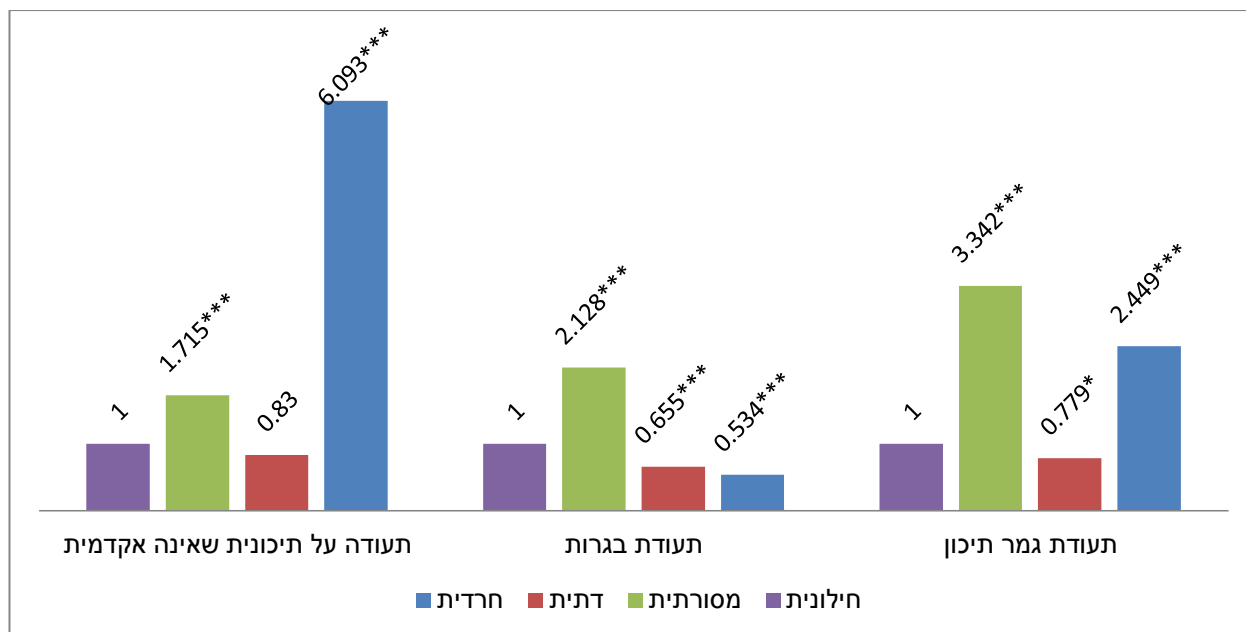
6.3. ניתוח רב משתני

כאמור, הניתוח הרב משתני נעשה בשלושה שלבים. עבור כל אחד מן השלבים יוצגו באופן גרפי התוצאות בדבר הקשר שבין המשתנה הבלתי תלוי הראשי, רמת הדתיות, עם המשתנה התלוי הנבחן (בפיקוח על שאר המשתנים הבלתי תלויים). התוצאות המלאות של הרגרסיות הכוללות את כלל המשתנים מופיעות בנספח.

6.3.1. שלב ראשון – רמת השכלה כמשתנה בלתי תלוי

השלב הראשון בניתוח הרב משתני בוחן את הקשר שבין רמת דתיות ובין רמת השכלה. שלב זה בוצע על ידי רגרסיה מולטינומינאלית כאשר קטגוריית ההשוואה במשתנה רמת הדתיות היתה חילונית, וקטגוריית ההשוואה של רמת ההשכלה היתה תואר אקדמי. תוצאות הניתוח הרב משתני של שלב זה מוצגות בתרשים 10. העמודות מייצגות את יחס הסיכויים של רמת דתיות ($\text{Odds Ratio} - \text{Exp } \beta$), כאשר קטגוריית ההשוואה, חילונית, קיבלה את הערך 1. על פי ערך R^2 של Nagelkerke, השונות המוסברת במודל זה היא 32.9%.

תרשים 10 – תוצאות הרגרסיה המולטינומינאלית למשתנה התלוי רמת השכלה

הערכים המוצגים הינם יחס הסיכויים ($\text{Exp } \beta$). $p \leq 0.001$ ***, $p \leq 0.01$ **, $p \leq 0.05$ *.

התמונה הכללית של מודל זה מראה שישנו קשר בין רמת הדתיות ובין רמת ההשכלה, אשר נמצא מובהק כמעט בכל המקרים, למעט בהשוואה שבין דתיות לחילוניות ברמת השכלה של תעודה על תיכונית שאינה אקדמית. הממצאים של מודל זה מראים שיחס הסיכויים של חרדית או מסורתית להיות בעלת תואר

אקדמי ביחס לשאר רמות ההשכלה נמוך מיחס הסיכויים של חילונית. כמו כן, הממצאים של מודל זה מראים שיחס הסיכויים של נשים דתיות להיות בעלות השכלה אקדמית גבוה יותר מיחס הסיכויים של נשים חילוניות, כאשר הדבר נכון בהשוואה לכלל רמות ההשכלה האחרות, אך אינו מובהק ביחס הסיכויים שבין תעודה על תיכונית שאינה אקדמית בהשוואה לתואר אקדמי. כך, הסיכוי של אישה דתית להיות בעלת תעודת בגרות ולא בעלת תואר אקדמי הוא כשני שליש (65%) מהסיכוי של אישה חילונית להיות בעלת תעודת בגרות ולא בעלת תואר אקדמי. הדברים נכונים גם בסיכויים להיות בעלת תעודת גמר תיכון (78%) או תעודה על תיכונית שאינה אקדמית (83%, לא מובהק) ביחס לחילוניות.

התוצאות של נשים ברמת דתיות מסורתית מציגות התכנסות לנתונים של נשים חילוניות עם התזוזה לרמת השכלה של תעודה על תיכונית שאינה אקדמית. הסיכוי של אישה מסורתית להיות בעלת תעודת גמר תיכון ולא בעלת תואר אקדמי גבוה פי 3.342 מהסיכוי של אישה חילונית להיות בעלת תעודת גמר תיכון ולא בעלת תואר אקדמי. כאשר מתבוננים על הסיכוי להיות בעלת תעודת בגרות לעומת תואר אקדמי, הסיכוי יורד לפי 2.128, ובהשוואה של תעודה על תיכונית שאינה אקדמית, הסיכוי עומד על פי 1.715.

נחקרות ברמת דתיות חרדית מציגות תוצאות מעורבות. הסיכוי של אישה חרדית להיות בעלת תעודת גמר תיכון ולא בעלת תואר אקדמי גבוה פי 2.444 מאשר הסיכוי של חילונית. כאשר בוחנים את הסיכוי להיות בעלת תעודת בגרות, לחרדיות סיכוי נמוך (53%) מאשר חילוניות להיות ברמת השכלה זה מאשר בעלות תואר אקדמי. לעומת זאת, הסיכוי של נשים חרדיות להיות בעלות תעודה על תיכונית שאינה אקדמית מאשר להיות בעלות תעודה אקדמית, גבוה פי 6 מהסיכוי של נשים חילוניות. ממצא זה עקבי עם המחקרים אשר הוצגו בדבר מגמות ההשתלבות של נשים חרדיות בשוק העבודה.

6.3.2. שלב שני – סטטוס תעסוקתי כמשתנה תלוי

השלב השני בוחן את ההשפעה של רמת הדתיות על המשתנה התלוי סטטוס תעסוקתי על ידי ביצוע רגרסיה מולטינומינאלית. על מנת לבדוד את ההשפעה של רמת הדתיות תוך פיקוח על רמת ההשכלה, נבחנה ההשפעה בנפרד עבור כל רמת השכלה. בכל אחת מן הרגרסיות קטגוריית ההשוואה ברמת הדתיות הינה חילונית (אשר קיבלה את הערך 1), וקטגוריית ההשוואה במשתנה סטטוס תעסוקתי הינה משרה מלאה. תרשימים 11 – 14 מציגים את יחס הסיכויים והמובהקות של משתנה הדתיות על משתנה סטטוס תעסוקתי בהנתן רמת השכלה. מכיוון שכל מודל מכיל רק את הנחקרות ברמת השכלה נתונה ולא את כלל המדגם, ה – N של כל מודל מצוין בתחתית כל תרשים.

רמת השכלה – תעודת גמר תיכון

תרשים 11 בוחן את ההשפעה של רמת הדתיות על סטטוס תעסוקה לבעלות רמת השכלה של תעודת גמר תיכון. על פי ערך R^2 של Nagelkerke, השונות המוסברת במודל זה היא 43.8%. באופן כללי, כאשר מדובר ברמת ההשכלה הנמוכה ביותר נראה שאמנם ישנו קשר בין רמת הדתיות וסטטוס תעסוקתי, אך ברובו הוא אינו מובהק, למעט ברמת דתיות חרדית. הסיכוי של אישה חרדית לא להיות שייכת לכוח העבודה מאשר לעבוד משרה מלאה הוא פי שלושה גבוה יותר מאשר הסיכוי של חילונית. בנוסף, הסיכוי של חרדית להיות בעלת משרה חלקית ולא משרה מלאה גבוה פי 2.7 מאשר הסיכוי של חילונית להיות בעלת משרה חלקית ולא משרה מלאה.

רמת השכלה – תעודת בגרות

ההשפעה של רמת הדתיות על סטטוס תעסוקתי לרמת השכלה של בעלות תעודת בגרות מוצגת בתרשים 12. על פי ערך R^2 של Nagelkerke, השונות המוסברת במודל זה היא 40.6%. על פי הממצאים הסיכוי של אישה חרדית לא להיות שייכת לשוק העבודה מאשר לעבוד במשרה מלאה הוא פי 3.7 מאשר של אישה חילונית. יחס הסיכויים של אישה חרדית להיות מובטלת או בעלת משרה חלקית, הוא פי 2.8 ופי 2.2 בהתאמה ליחס הסיכויים של אישה חילונית. המבחן מראה שכל רמות הדתיות יצאו מובהקות כאשר מדובר בהשוואה של משרה חלקית אל מול משרה מלאה. יחס הסיכויים הגבוהה ביותר להיות בעלת משרה חלקית ולא משרה מלאה נמצא אצל חרדיות ולאחריהן אצל דתיות (פי 1.54). יחס הסיכויים של נשים מסורתיות לעבוד במשרה חלקית ולא במשרה מלאה נמוך מאשר יחס הסיכויים של נשים חילוניות (פי 0.8).

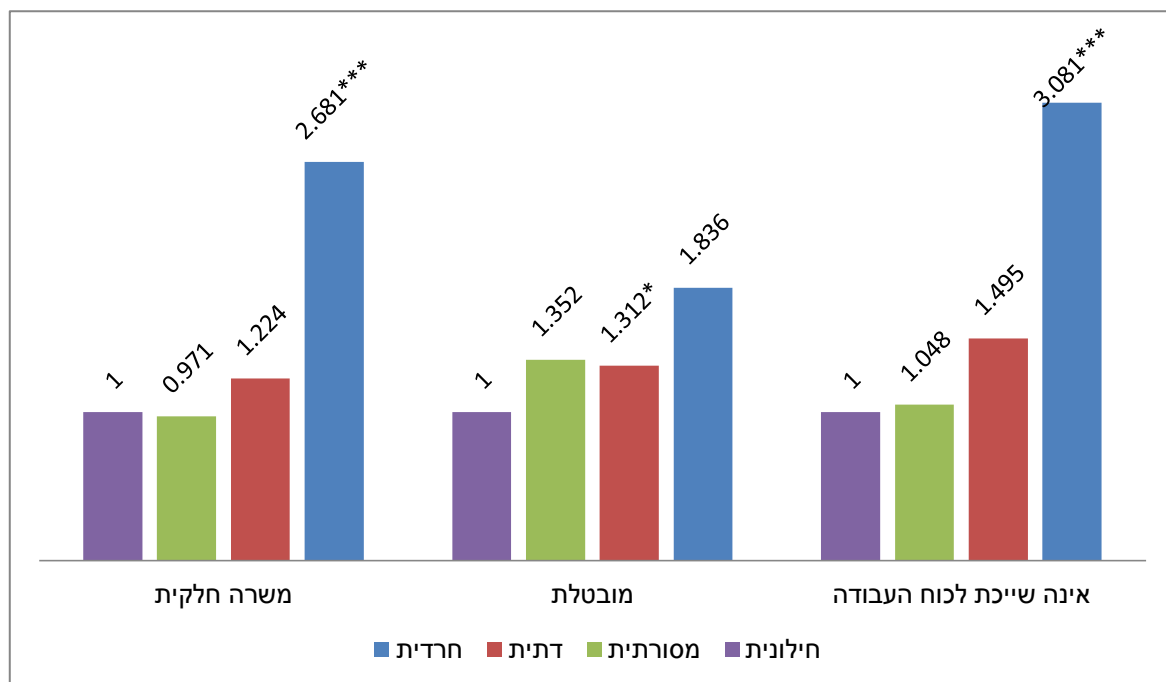
רמת השכלה – תעודה על תיכונית שאינה אקדמית

ההשפעה של רמת הדתיות על סטטוס תעסוקתי לרמת השכלה של בעלות תעודה על תיכונית שאינה אקדמית מוצגת בתרשים 13. על פי ערך R^2 של Nagelkerke, השונות המוסברת במודל זה היא 45.3%. ברמת השכלה זו, רק רמת דתיות חרדית נמצאה כבעלת קשר מובהק, למעט רמת דתיות אשר נמצאה מובהקת בסטטוס תעסוקתי של מובטלת. ברמת השכלה זו, יחס הסיכויים של חרדית לא להיות שייכת לכוח העבודה, להיות מובטלת או לעבוד במשרה חלקית הוא פי 2.74, 3.9 ו- 2.4 יותר גבוה מאשר לחילונית, בהתאמה. כמו כן נמצא שיחס הסיכויים של אישה דתית להיות מובטלת ולא בעלת משרה מלאה הינו מובהק ועומד על פי 2 מאשר יחס הסיכויים של חילונית להיות מובטלת ולא בעלת משרה מלאה.

ההשפעה של רמת הדתיות על סטטוס תעסוקתי לרמת השכלה של בעלות תעודה אקדמית מוצגת בתרשים 14. על פי ערך R^2 של Nagelkerke, השונות המוסברת במודל זה היא 34.7%. גם ברמת השכלה זו, כמו בשאר רמות ההשכלה, רמת דתיות חרדית נמצאה מובהקת ויחס הסיכויים גבוה מ-1 בכל הסטטוסים של רמות התעסוקה. ברמת השכלה זו, יחס הסיכויים של חרדית לא להיות שייכת לכוח העבודה, להיות מובטלת או לעבוד במשרה חלקית הוא פי 1.9, 3.14 ו-2.17 יותר גבוה מאשר לחילונית בהתאמה. ברמת השכלה זו יחס הסיכויים של חרדית לא להיות שייכת לכוח העבודה מאשר להיות בעלת משרה מלאה הוא הנמוך ביותר בהשוואה לרמות ההשכלה האחרות. בנוסף לחרדיות, גם רמת דתיות ברמה של דתית נמצאה מובהקת בסטטוס תעסוקתי של אינה שייכת לכוח העבודה ועובדת במשרה חלקית, ובשניהם יחס הסכויים גדול מ-1 (פי 1.5 לא להיות שייכת לכוח העבודה, ופי 1.8 לעבוד במשרה חלקית בהשוואה לחילונית). יחס הסיכויים של נחקרת דתית להיות בעלת משרה חלקית ולא בעלת משרה מלאה בהשוואה לחילונית הינו הגבוה ביותר לדתיות בעלות תואר אקדמי (בהשוואה לדתיות ברמות השכלה אחרות).

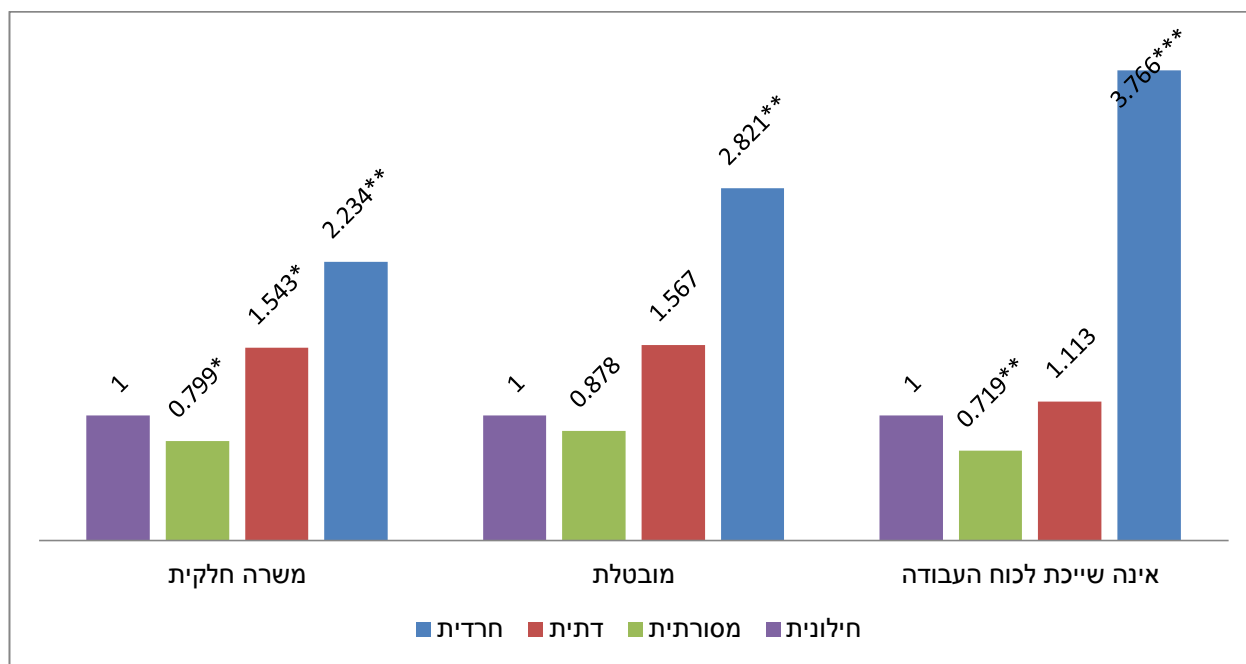
במודל זה נמצא שהוספה של משתנה רמת דתיות בגיל 15 העלה את רמת המובהקות של חרדית והפך את רמת הדתיות דתית למובהקת בסטטוס תעסוקתי של אינה שייכת לכוח העבודה. וכמו כן הכנסה של משתנה זה הפך את רמות הדתיות של דתית ומסורתית למובהקות בסטטוס תעסוקתי מובטלת.

תרשים 11 - השפעה של רמת דתיות על סטטוס תעסוקתי, רמת השכלה – תעודת גמר תיכון

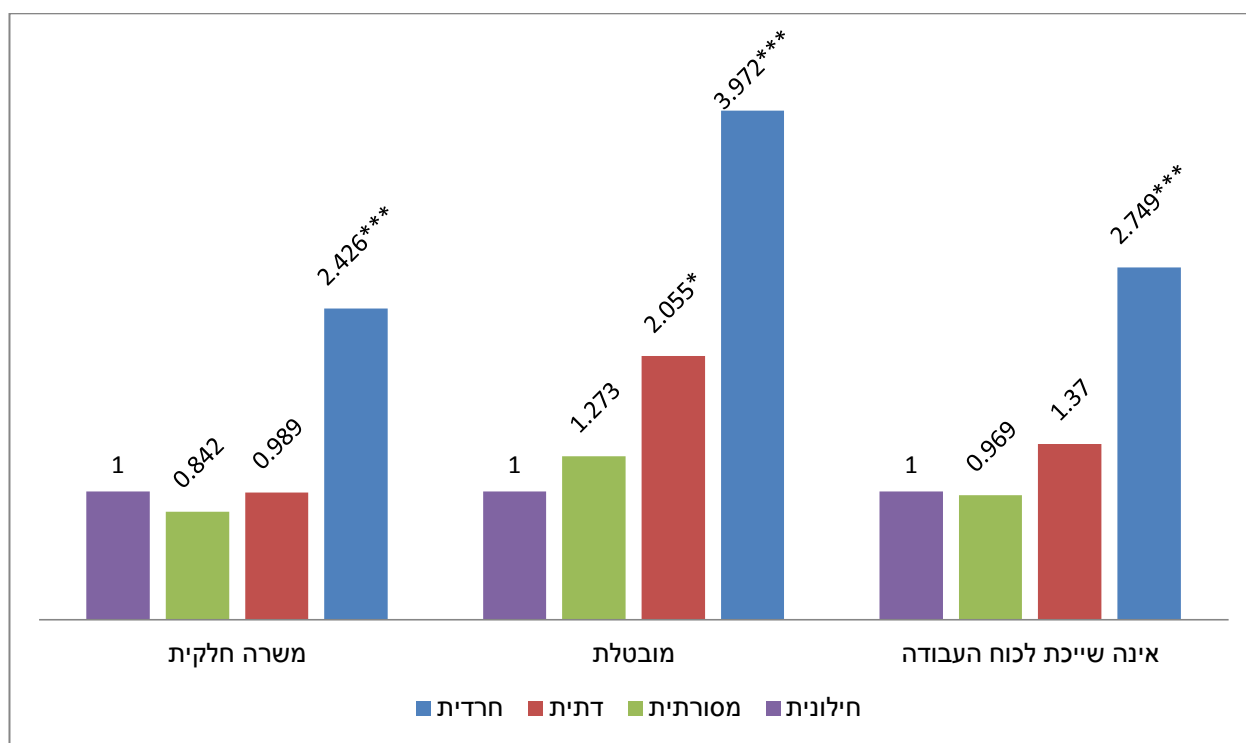
N = 2,380. הערכים המוצגים הינם יחס הסיכויים (Exp β). *p ≤ 0.05, **p ≤ 0.01, ***p ≤ 0.001.

תרשים 12 - השפעה של רמת דתיות על סטטוס תעסוקתי, רמת השכלה – תעודת בגרות

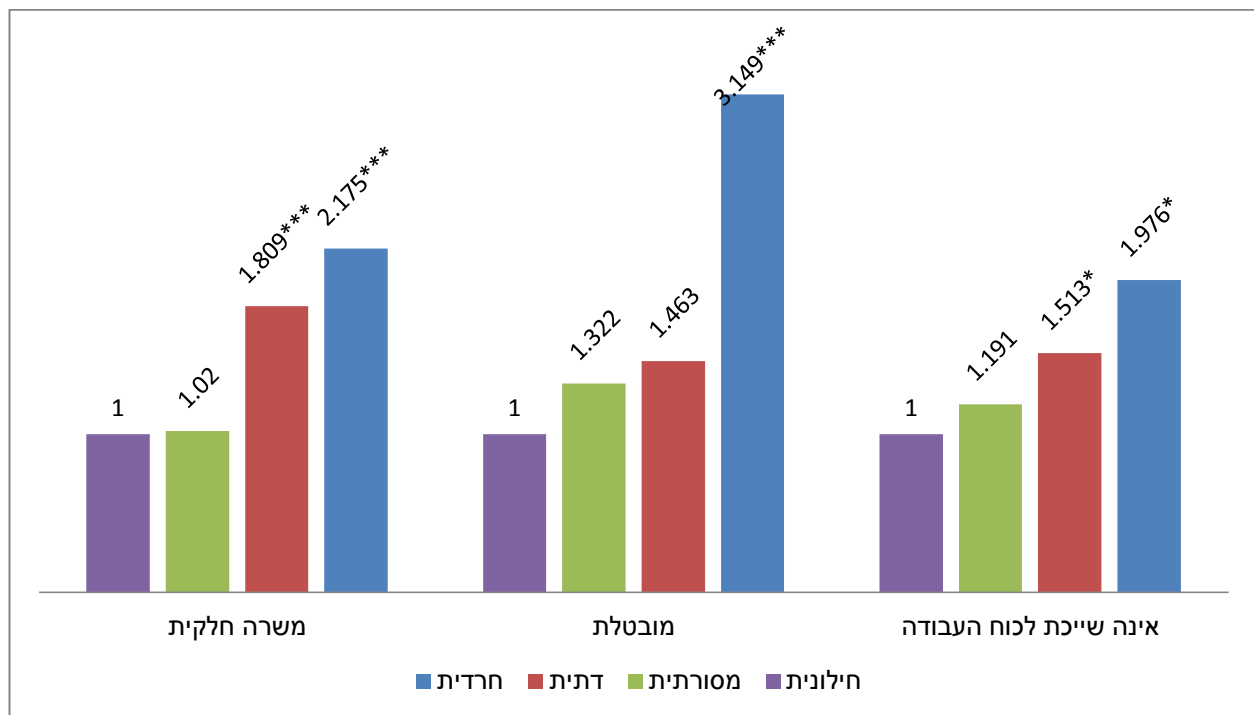
N=3,292. הערכים המוצגים הינם יחס הסיכויים (Exp β). **p≤0.01, ***p≤0.001, *p≤0.05.

תרשים 13 - השפעה של רמת דתיות על סטטוס תעסוקתי, רמת השכלה – תעודת על תיכונית שאינה אקדמית

N=2,802. הערכים המוצגים הינם יחס הסיכויים (Exp β). **p≤0.01, ***p≤0.001, *p≤0.05.

תרשים 14 - השפעה של רמת דתיות על סטטוס תעסוקתי, רמת השכלה – תעודה אקדמית

N=4,449. הערכים המוצגים הינם יחס הסיכויים (Exp β). ***p≤0.001, **p≤0.01, *p≤0.05.

6.3.3. שלב שלישי – הכנסה כמשתנה תלוי

בשלב השלישי נבחנה ההשפעה של רמת הדתיות על המשתנה התלוי לוג הכנסה ברוטו. בדיקה זו נעשתה על ידי רגרסיה לינארית OLS, ובוצעה באופן בנפרד לבעלות משרה מלאה ובעלות משרה חלקית. עבור כל רמת השכלה בוצעה רגרסיה נפרדת, כאשר קטגורית ההשוואה של משתנה רמת הדתיות בכלל המודלים הינה חילונית. תרשימים 15 ו- 16 מציגים את ההכנסה כתלות ברמת הדתיות בהינתן רמת השכלה. גודל המדגם N וכמו כן השונות המוסברת R^2 של Nagelkerke מופיעים בתוך התרשים מתחת לכותרת של רמת ההשכלה. העמודות המופיעות בתרשימים מייצגות את הערכים בשקלים, ולא את ערכי הלוג. על מנת להציג את ההבדלים בשכר, נבחר פרופיל אקראי של נחקרת עם ערכים קבועים לכלל המשתנים הבלתי תלויים, למעט משתנה רמת הדתיות אשר קיבל בכל פעם ערך משתנה של רמת דתיות. ערכי המשתנים הבלתי תלויים של פרופיל זה הוכנסו בכלל המשוואות שהתקבלו על ידי הרגרסיות הלינאריות הן למודלים של משרה מלאה, והן למודלים של משרה חלקית. באופן זה, ההפרש בין ההכנסות השונות נובע מההשפעה של משתנה רמת הדתיות בלבד. הערכים של המשתנים הבלתי תלויים אשר הוכנסו למשוואות הרגרסיה הינם – גיל: 45 – 49, ארץ לידה: ישראל, מצב משפחתי: נשואה: מספר לידות: 3, שנת הסקר: 2013, ילדים בגילאי 0 – 17: כן.

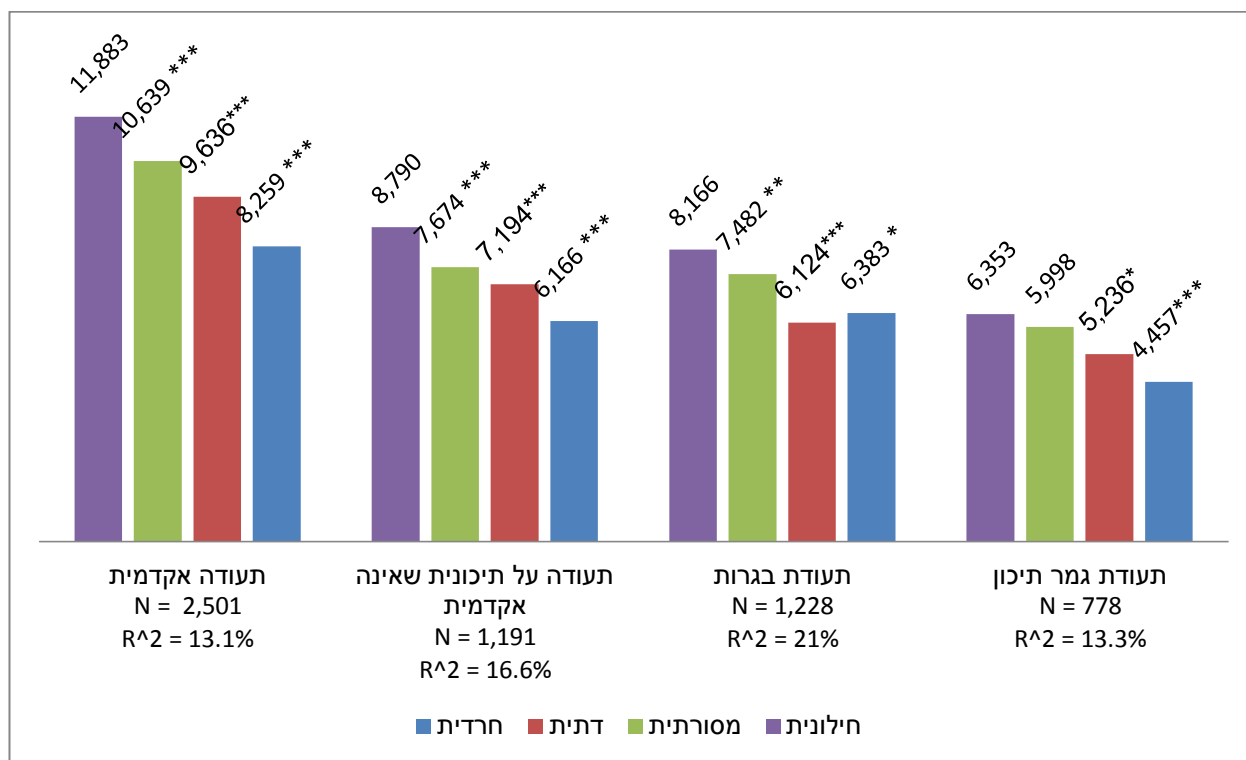
סטטוס תעסוקתי – משרה מלאה

ההשפעה של רמת הדתיות על הכנסה לבעלות משרה מלאה לפי רמת השכלה מוצגת בתרשים 15. התוצאות מראות שישנו קשר לינארי בין רמת השכלה והכנסה, כך שעם העליה ברמת ההשכלה ישנה גם עליה כללית בהכנסה. מעבר לקשר שבין השכלה ובין הכנסה, ניתן לראות קשר לינארי שלילי בין רמת הדתיות ובין ההכנסה. קשר זה נמצא בכלל רמות ההשכלה, למעט דתיות בעלות רמת השכלה של תעודת בגרות אשר מרוויחות מעט פחות מחרדיות בעלות רמת השכלה דומה. כלל רמות הדתיות יצאו מובהקות, למעט רמת דתיות מסורתית לבעלות רמת השכלה של תעודת גמר תיכון. כמו כן, ניתן לראות שעם המעבר מהשכלה תיכונית להשכלה על תיכונית הקשר הופך למובהק יותר, כך שברמות השכלה של תעודה על תיכונית שאינה אקדמית או תעודה אקדמית, כלל רמות הדתיות נמצאו ברמת מובהקות של $p \leq 0.001$. במודל אשר בחן את השפעת רמת הדתיות על ההכנסה לבעלות תעודה על תיכונית שאינה אקדמית נמצא שפיקוח על משתנה הדתיות בגיל 15 או פיקוח על משתנה שינוי רמת הדתיות מעלה את ערכי ה- R^2 ל- 17% ול- 17.1% בהתאמה.

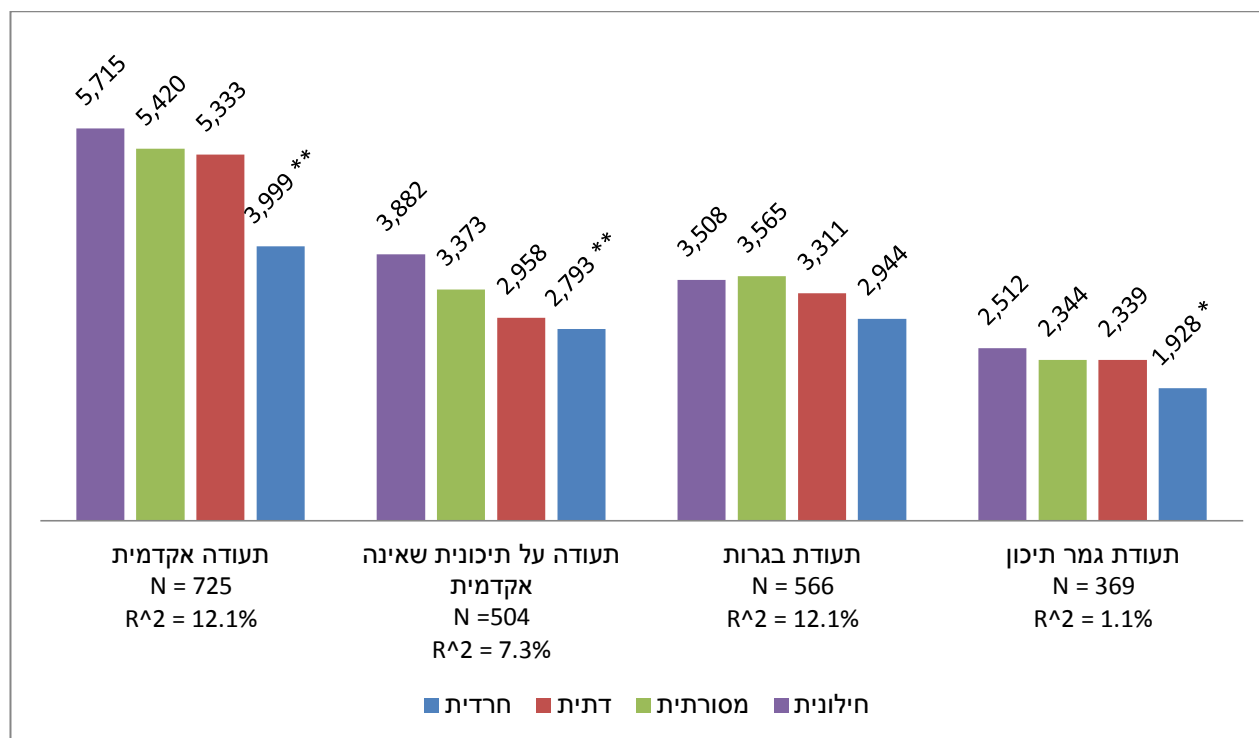
סטטוס תעסוקתי – משרה חלקית

ההשפעה של רמת הדתיות על הכנסה לבעלות משרה חלקית לפי רמת השכלה מוצגת בתרשים 16. כפי שניתן לראות, כאשר מדובר על נשים העובדות במשרה חלקית, במרבית המקרים הקשר שבין רמת הדתיות ובין הכנסה אינו מובהק. קשר מובהק נמצא רק לרמת דתיות חרדית לכלל רמות ההשכלה למעט בעלות תעודת בגרות, וכמו כן שההכנסה של נשים חרדיות נמוכה מההכנסה של נשים חילוניות. כאשר המשתנה של שינוי ברמת הדתיות הוכנס למודל הרגרסיה, נמצא שגם רמת הדתיות דתית יוצא מובהק לבעלות רמת השכלה של תעודה על תיכונית שאינה אקדמית.

תרשים 15 - השפעה של רמת דתיות על הכנסה לבעלות משרה מלאה

תרשים 16 - השפעה של רמת דתיות על הכנסה לבעלות משרה חלקית

7. דיון ומסקנות

מחקר זה בחן את ההשפעה של רמת הדתיות על השתלבות בשוק העבודה בקרב נשים יהודיות בישראל. בהתאם לכך, אוכלוסיית המחקר במחקר זה הינה נשים יהודיות בין הגילאים 20 עד 64. המדגם של מחקר זה לקוח מתוך מסד הנתונים של שאלוני הסקר החברתי השנתי של הלמ"ס, ה- ISS, בין השנים 2009 ל- 2013 אשר אוחדו לכדי קובץ נתונים אחד. גודל המדגם הסופי מכיל 11,255 נחקרות.

על מנת לבחון את ההשפעה של רמת הדתיות על המאפיינים של השתלבות בשוק העבודה בוצעה בדיקה רב משתנית בשלושה שלבים. בשלב ראשון נבחנה ההשפעה של רמת הדתיות על רמת ההשכלה של הנחקרות. הבדיקה בשלב זה נעשתה על ידי מודל רגרסיה מולטנומינאלית, כאשר רמת ההשכלה של תעודה אקדמית היווה את קטגוריית הייחוס. השערת המחקר לשלב זה היתה שבישראל ימצא קשר בין רמת הדתיות ובין רמת ההשכלה כך שיחס הסיכויים להיות בעלת תעודה אקדמית ביחס לשאר רמות ההשכלה ירד עם העליה ברמת הדתיות. תוצאות הרגרסיה מראות שבעוד שהקשר שבין רמת דתיות ובין רמת ההשכלה נמצא ברובו מובהק, לא נמצאה ירידה ביחס הסיכויים להיות בעלת תעודה אקדמית ביחס לשאר רמות ההשכלה עם העליה ברמת הדתיות, ועל כן נדחה את השערת המחקר הראשונה. רמת הדתיות היחידה אשר כן נמצאה תואמת את השערת המחקר הינה מסורתית.

הממצאים הנוגעים לרמת הדתיות של נשים חרדיות לרמת השכלה של תעודה על תיכונית שאינה אקדמית עקביים עם המחקרים אשר בחנו את המגמות בחברה החרדית של עליה בהשתתפות נשים חרדיות בכוח העבודה, בעיקר על ידי רכישת השכלה מקצועית (גלבוע, 2014; בן גיגי-סלוצקי, 2015). נתון מעניין נוסף בכל הנוגע לחברה החרדית נמצא במעבר שבין רמת השכלה של תעודת גמר תיכון לרמת השכלה של תעודת בגרות. על פי הממצאים נראה שישנה משוכה במעבר שבין תעודת גמר תיכון ובין השגת תעודת בגרות, שלאחריה מתפתחת דינמיקה המעודדת את הנשים החרדיות להמשיך ללימודים גבוהים. על פי ממצאים אלו, מדיניות אשר תתרכז בהעלאת אחוזי סיום הבגרות של נשים חרדיות יכולה להביא לעליה בשיעורי זכאות לתארים אקדמיים. הכניסה של נשים חרדיות לעולם האקדמי, שמטבעו מפגיש בין תרבויות ותפיסות עולם שונות, יכולה להאיץ ולעודד מגמות של דה-סגרגציה חברתית בהקשר הרחב ולא רק בהשתתפות בכוח העבודה.

כאשר מתבוננים ברמת הדתיות דתית, מתקבלת תמונה הפוכה לזו שבהשערת המחקר. יחס הסיכויים של נשים דתיות להיות בעלות תואר אקדמי ביחס לשאר רמות ההשכלה גבוה מאשר אצל נשים חילוניות (למרות שברמת השכלה של תעודה על תיכונית שאינה אקדמית נתון זה לא יצא מובהק). נתון זה מצביע

על דינמיקה מעניינת במיוחד לאור הממצאים בשלבים השני והשלישי של הניתוח הרב משתני בהם רמת הדתיות דתית כן נמצאה כבעלת השפעה מובהקת בחלק מהמקרים. נראה שכאשר מדובר על נשים ברמת דתיות דתית, משתנה רמת הדתיות אכן מתערב בקשר שבין השכלה ובין מאפייני ההשתלבות בשוק העבודה. על פי תרשים 14 לנשים דתיות בעלות תעודה אקדמית יחס סיכויים נמוך יותר להיות בעלות משרה מלאה מאשר משרה חלקית או לא להיות שייכת לכוח העבודה בהשוואה לחילוניות. על פי תרשים 15 לנשים דתיות בעלות תואר אקדמי העובדות במשרה מלאה ישנה הכנסה ברוטו נמוכה יותר מאשר לנשים חילוניות באותה רמת השכלה. אם כן נראה שמחד לנשים דתיות סיכוי גבוהה יותר להיות בעלות תואר אקדמי ביחס לשאר רמות ההשכלה מאשר לחילוניות, אך מנגד הדבר לא מתרגם באופן ישיר להחזרים בשוק העבודה וזאת בניגוד לתיאוריית ההון האנושי (Becker, 1962). סיבה אפשרית לכך יכולה להמצא במאפיינים של החברה הדתית החיה במתח שבין דתיות ושמרנות ובין ערכים מערביים ומודרניים. נראה שמחד החברה הדתית אימצה ערכים של שוויון ועידוד נשים לרכוש השכלה גבוהה, אך יתכן והנורמה של חלוקת התפקידים המגדרית במשפחה עדיין בעלת אחיזה. דווקא הניגוד בין רמת השכלה ובין מאפייני התעסוקה ברמת ההשכלה הגבוהה ביותר מחדדים את ההשפעה של רמת הדתיות כמעצבת נורמות ותפיסות של הפרט. נראה שגם ברמות ההשכלה הגבוהות ביותר בהם ניתן היה לצפות לאימוץ סט ערכים אלטרנטיבי, הנורמות החברתיות הדתיות באות לידי ביטוי.

בשלב השני של הניתוח הרבה משתני נבחנה ההשפעה של רמת הדתיות על המשתנה התלוי סטטוס תעסוקתי. השערת המחקר לשלב זה היתה שיחס הסיכויים להיות בעלת משרה מלאה ביחס לשאר ההיקפים של השתלבות בשוק העבודה ירד עם העליה ברמת הדתיות. שלב זה התבצע אף הוא על ידי מודל רגרסיה מולטינומינאלית כאשר קטגוריית הייחוס במשתנה התלוי סטטוס תעסוקתי היא משרה מלאה. הניתוח של שלב זה התבצע בנפרד לכל רמת השכלה. על פי הממצאים של שלב זה, נקבל חלקית את השערת המחקר. בעוד שלא ניתן לטעון שבאופן גורף רמת הדתיות מתערבת באופן מובהק בקשר שבין רמת השכלה ובין סטטוס תעסוקתי, התבוננות ממוקדת בתסריטים השונים אכן מראה שישנה השפעה של רמת הדתיות על סטטוס תעסוקתי.

הממצאים בדבר בקשר שבין רמת הדתיות חרדית וסטטוס תעסוקתי עולים בקנה אחד עם השערת המחקר. בכל המקרים, למעט ביחס הסיכויים להיות מובטלת ולא בעלת משרה מלאה ברמת השכלה של תעודת גמר תיכון, נמצא שיחס הסיכויים של חרדית להיות בעלת משרה ביחס לשאר היקפי העבודה נמצאו מובהקים ונמוכים מיחס הסיכויים של חילוניות. ממצאים אלו עקביים עם המחקרים המצביעים על

כך שדתיות קשורה לנורמות חברתיות המשמרות את חלוקת התפקידים המגדרית המסורתית במשפחה (Stier et al, 2000; Okun, 2016; Heaton et al, 1989).

כאשר בוחנים את רמת הדתיות דתית, ניתן לנתח את הממצאים על ידי התבוננות של רמת השכלה של תואר אקדמי בנפרד משאר רמות ההשכלה. כאשר מתבוננים על כלל רמות ההשכלה למעט בעלות תואר אקדמי, במרבית המקרים לא נמצאה השפעה של רמת הדתיות על סטטוס תעסוקתי כפי שפורט בפרק הממצאים.

התבוננות על רמת ההשכלה של בעלות תעודה אקדמית מגלה השפעה מעניינת של רמת הדתיות על סטטוס תעסוקתי לנשים ברמת דתיות דתית. אחדים מן המחקרים העוסקים בקשר שבין השכלה והחזרים בשוק העבודה, מדגישים את נקודת המבט שבה השקעה בחינוך הינה השקעה כלכלית מתוך הציפייה להחזרים בשוק העבודה הנובעים מהעליה בהון האנושי (Card, 1999; Dipret & Bouchman 2006). על פי רקע תיאורטי זה, ניתן היה לצפות שדווקא ברמות ההשכלה הגבוהות תהיה נטיה רבה יותר למיצוי הפוטנציאל התעסוקתי באופן שאף יעלה על ההשפעה של הנורמות הדתיות בדבר חלוקת התפקידים במשפחה. בנוסף, האקדמיה הינה סביבה המעודדת נורמות של שוויון מגדרי, ועל כן ישנה ציפייה נוספת למיתון האפקט של הנורמות הדתיות. למרות האמור לעיל, דווקא הממצאים לרמת השכלה של תעודה אקדמית מראים שיחס הסיכויים של נשים ברמת דתיות דתית להיות בעלת משרה מלאה על פני אי שייכות לכוח העבודה או על פני משרה חלקית יצאו נמוכים ומובהקים ביחס לנשים חילוניות.

הסבר אפשרי לתוצאות של רמת הדתיות דתית הינו שלנשים ברמות השכלה שאינם תואר אקדמי ישנן אפשרויות תעסוקה מוגבלות יותר, ועל כן משתנה ההשכלה משפיע באופן ישיר על הסטטוס התעסוקתי בהתאם לכוחות השוק. מנגד, נשים אשר רכשו תואר אקדמי פתחו לעצמן יותר אפשרויות תעסוקה ועל כן הן ניצבות בפני בחירה אשר יכולה להיות יותר מושפעת מהנטיה האישית שלהן, ופחות מאילוץ שוק חיצוניים. דווקא כאשר כלל האופציות פתוחות, ניתן לראות כיצד המשתנה של רמת הדתיות נכנס בקשר שבין רמת ההשכלה וסטטוס תעסוקתי. הבחירה במשרה חלקית הינה חלק מהמערכת הנורמטיבית של חלוקת תפקידים מגדרית (Stier et al, 2000), ונראה אם כן שרמת הדתיות משמרת את הנורמות הללו. פרשנות דומה ניתן להחיל גם על הבחירה שלא להכלל בכוח העבודה.

הממצאים מראים שרמת הדתיות מסורתית לרוב אינה משפיעה על סטטוס תעסוקתי ביחס לחילוניות. למעט שני מקרים, כלל התוצאות יצאו לא מובהקות. ונראה שאין הבדל מהותי בין חילוניות ומסורתיות.

בשלב השלישי של הניתוח הרב משתני, נבדק הקשר שבין רמת הדתיות ובין ההכנסה. השערת המחקר לשלב זה היתה שימצא קשר לינארי בין רמת הדתיות ובין ההכנסה תחת רמת השכלה נתונה. השערת מחקר זו נבחנה בנפרד לבעלות משרה חלקית ובעלות מלאה, כאשר הבדיקה בוצעה על ידי רגרסיה לינארית על משתנה לוג הכנסה ברוטו.

למעט שני מקרים, הממצאים במודלים שבחנו את ההשפעה של רמת הדתיות על ההכנסה לבעלות משרה מלאה יצאו מובהקים וכמו נמצא קשר לינארי שלילי בין רמת הדתיות ובין ההכנסה. לאור זאת נקבל את השערת המחקר בדבר הקשר שבין רמת דתיות והכנסה לבעלות משרה מלאה. הממצאים של המודלים לבעלות משרה חלקית אינם מוצאים השפעה מובהקת באופן עקבי של רמת הדתיות על ההכנסה ועל כן לאור זאת נדחה את השערת המחקר לבעלות משרה חלקית. רמת הדתיות חרדית כן נמצאה מובהקת ונמוכה מההכנסה של חילונית בכל רמות ההשכלה, למעט ברמת השכלה של בעלות תעודת בגרות.

ישנם כמה מסקנות שניתן להסיק מתוך המודלים הבוחנים את ההשפעה של רמת הדתיות על ההכנסה. ראשית, רמת הדתיות חרדית נמצאה כמשפיעה בכל המודלים למעט אחד, ותמיד באופן שלילי. ממצא זה עקבי עם המחקרים המצביעים על עליה בהשפעה של דתיות על מאפייני שוק העבודה עם העליה ברמת הדתיות (Chadwick et al, 1995; Chiswick, 1986; Heaton et al, 1989; Hertel, 1988; Lehrer, 1995; Morgan et al, 1987; Sherket, 2000). המסקנה השניה נובעת מתוך הממצאים המצביעים על קשר לבעלות משרה מלאה אך לא לבעלות משרה חלקית. משרות חלקיות מעצם טבען הן בעלות יכולת השתכרות מצומצמת ועל כן נראה שהמשכורות אינה מושפעות ברובן מרמת הדתיות אלא כתוצאה מתכתיבי המסגרת של העבודה החלקית. לעומת זאת, לאחר הבחירה העקרונית לעבוד משרה מלאה, ישנם אפשרויות לממש בחירה זו באינטנסיביות משתנה. הממצאים מראים שככל הנראה נשים דתיות בוחרות שלא לממש את מלוא הפוטנציאל שלהן בשוק העבודה ועל כן הממצאים מצביעים על השפעה של רמת הדתיות. יתכן ובחירה זו נובעת מתוך העובדה שהנורמות הדתיות מכתיבות שתפקידן של נשים הוא טיפול בעבודות הבית וגידול הילדים, ועל כן הן בוחרות במקצועות בעלי אינטנסיביות פחותה שיאפשרו להן לחלק את זמןן בין העבודה ובין הבית והילדים. הסבר נוסף הינו שהחברה הדתית אינה מציבה מודל מימוש עצמי של נשים בשוק העבודה (שכן תפקיד האישה הוא לגדל את הילדים), ועל כן השאיפות מלכתחילה נמוכות יותר.

לממצאים של מחקר זה ישנן השלכות בכל הנוגע למדיניות שמטרתה הגדלת השוויון בין נשים לגברים בשוק העבודה. ישנה תפיסה רווחת בדבר המרכזיות של מערכת החינוך כמנוע לשינוי חברתי ולצמיחה

כלכלית (Yu et al, 2014). הממצאים של מחקר זה מראים שבמדינת ישראל הדתיות מהווה משתנה מתערב בקשר שבין השכלה ובין מאפייני שוק העבודה, ועל כן מדיניות אשר מטרתה לקדם השתתפות נשים בשוק העבודה בכל המגזרים צריכה להפעיל כלי מדיניות מחוץ למערכת החינוך שמטרתם שינוי הנורמות הנוגעות לחלוקת תפקידים מגדרית. כפי שצוין, המוסד הדתי הוא מוסד מחברת המייצר סט של שאיפות וציפיות בקרב הנשים הגדלות בו. דרך אפשרית אחת להתמודד עם נורמות אלו היא על ידי מדיניות המכוונת לשכבת הנשים המצטיינת במגזרים הדתיים השונים. מדיניות בעלת אופי כזה תנסה להשפיע על הנורמות על ידי יצירת מודלים לחיקוי.

כפי שנסקר, במדינת ישראל ישנם תנאים סוציאליים רבים שנועדו לאפשר את השילוב של אמהות בשוק העבודה. מחקר זה מציב סימן שאלה מעל כלי מדיניות אלו בכל הנוגע ליכולתם להביא לכדי שינוי נורמטיבי. מחד, כלים אלו מתמודדים עם המציאות הנתונה בה עול הבית והמשפחה הוא תפקידה של האישה, ועל כן מאפשרים לנשים להשתלב בשוק העבודה. מנגד, כלים אלו מנציחים את הנורמות החברתיות בדבר חלוקת התפקידים המגדרית, שכן הם מונעים היווצרות של תנאים אשר יכריחו את החברה לשנות את הנורמות הקיימות, ואף מעודדים השתלבות על ידי עבודה במשרה חלקית, אשר אינה מערערת על הנורמות הקיימות (Stier et al, 2000).

המגבלה של מחקר זה נובעת מחוסר בפיקוח על שני משתנים בלתי תלויים נוספים אשר יכולים להיות בעלי השפעה על סטטוס תעסוקתי ועל ההכנסה. המשתנה הראשון הוא סוג המקצוע. לסוג המקצוע השלכה ישירה על משתנה סטטוס תעסוקתי ובעיקר על ההכנסה. שאלוני הסקר החברתי עליהם מחקר זה התבסס מכילים משתנה של סימול משלח יד, אך משתנה זה מקובץ על פי הסיווג האחיד למשלחי יד של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אשר מקבץ משלחי יד שונים תחת קטגוריות אב. ההיגיון המנחה של החלוקה קטגורית אינו בהתאם לרמת המיומנות וההשכלה או ההכנסה של כל מקצוע, ועל כן הוא אוגד בתוכו מקצועות עם הבדלים משמעותיים. לאור זאת הוחלט שלא לכלול את משתנה סימול משלח יד במחקר זה. המשתנה הנוסף אשר לא פוקח הוא הישוב בו הנחקרת מתגוררת. משתנה זה לא נכלל בגרסיה משום ששאלוני הסקר החברתי אינם כוללים ישוב מגורים, למעט חמשת הערים הגדולות.

מחקר המשך אפשרי למחקר זה יכול לבחון כיצד כלי מדיניות שונים אשר יושמו בעבר השפיעו על הקשר שבין רמת דתיות ובין מאפייני שוק העבודה לאורך זמן. מחקרים אלו יכולים להשלים את הממצאים של מחקר זה על ידי הצגה של המגמות לאורך זמן וכיצד השתנתה ההשפעה השולית של רמת הדתיות. מחקרים נוספים יכולים להתמקד ברמת דתיות אחת ולחקור את המאפיינים הייחודיים של כל קבוצה.

מחקר זה התייחס לכל רמת דתיות כמקשה אחת, אך בפועל ישנם גוונים רבים המרכיבים את הקבוצות הדתיות השונות. בנוסף, מחקרים איכותניים יכולים לשפוך אור על הנורמות והתפיסות המביאות לכך שרמת הדתיות משפיעה על שוק העבודה. מחקר שכזו יכול להתמקד בשכבה של נשים דתיות בעלות תואר אקדמי אשר בחרו שכן או שלא למצות את הפוטנציאל התעסוקתי שלהן. כפי שהוצג, ההשפעה הבולטת ביותר של רמת הדתיות נמצאה בשכבה זו שכלל מאופיינת ברמת השכלה גבוהה, אך בו בעת רמת הדתיות נמצאה כמתערבת בקשר שבין ההשכלה ובין שוק העבודה.

8. מקורות

בן גיגי-סלוצקי (2015), **"פיה פתחה בחכמה"**, תהליכי כינון והבניית זהות מקצועית בקרב עיתונאיות חרדיות, עבודת גמר לתואר מוסמך, האוניברסיטה העברית, ירושלים

גלבוע, חיה (2014), **"ממרחק תביא לחמה"**, עובדות חרדיות בשוק ההיי טק הישראלי, עבודת גמר לתואר מוסמך, האוניברסיטה העברית, ירושלים

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2014), **לקט נתונים לרגל יום האישה הבין לאומי 2014**, ירושלים

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2016), **שנתון סטטיסטי לישראל 2015**, ירושלים, לוח 12.5

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2016), **שנתון סטטיסטי לישראל 2015**, ירושלים, לוח 12.21

חליחל, אחמד (2011), **פריון של נשים יהודיות ומוסלמיות בישראל לפי מידת הדתיות שלהם בשנים 1979-2009**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה – אגף דמוקרטיה ומפקד, ירושלים

לוי, ענת (2016), **שיעורי הפריון הכולל בישראל לפי דת ולפי רמת דתיות והשפעתם על ההוצאה הציבורית**, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ירושלים

Altonji, Joseph G., and Rebecca M. Blank. "Race and gender in the labor market." *Handbook of labor economics* 3 (1999): 3143-3259.

Bainbridge, William Sims, and Laurie Russell Hatch. "Women's access to elite careers: in search of a religion effect." *Journal for the Scientific Study of Religion* (1982): 242-254.

Becker, Gary S. "Investment in human capital: A theoretical analysis." *The journal of political economy* (1962): 9-49.

Becker, Gary S. "Human capital and the personal distribution of income" University of Michigan Press, Ann Arbor, MI (1967).

Becker, Gary Stanley. *A Treatise on the Family*. Harvard university press, 2009.

Ben-Porath, Yoram, and Reuben Gronau. "Jewish Mother Goes to Work: Trends in the Labor Force Participation of Women in Israel, 1955-1980." *Journal of Labor Economics* (1985): S310-S327.

Boli, John, Francisco O. Ramirez, and John W. Meyer. "Explaining the origins and expansion of mass education." *Comparative education review* 29.2 (1985): 145-170.

Bratti, Massimiliano. "Labour force participation and marital fertility of Italian women: the role of education." *Journal of Population economics* 16.3 (2003): 525-554.

Breen, Richard, and Lynn Prince Cooke. "The persistence of the gendered division of domestic labour." *European Sociological Review* 21.1 (2005): 43-57.

Bystrov, Evgenia. "Religiosity, nationalism and fertility among Jews in Israel revisited." *Acta Sociologica* (2016)

Caldwell, John C. "Mass education as a determinant of the timing of fertility decline." *Population and development review* (1980): 225-255.

Card, David. "The causal effect of education on earnings." *Handbook of labor economics* 3 (1999): 1801-1863.

Chadwick, Bruce A., and H. Dean Garrett. "Women's religiosity and employment: The LDS experience." *Review of Religious Research* (1995): 277-293.

Charles, Maria. "Cross-national variation in occupational sex segregation." *American Sociological Review* (1992): 483-502.

Chiswick, Barry R. "Labor supply and investment in child quality: A study of Jewish and non-Jewish women." *The Review of Economics and Statistics*(1986): 700-703.

Darnell, Alfred, and Darren E. Sherkat. "The impact of Protestant fundamentalism on educational attainment." *American Sociological Review* (1997): 306-315.

Demmitt, Kevin P. "Loosening the ties that bind: the accommodation of dual-earner families in a conservative Protestant church." *Review of Religious Research* (1992): 3-19.

DiPrete, Thomas A., and Claudia Buchmann. "Gender-specific trends in the value of education and the emerging gender gap in college completion." *Demography* 43.1 (2006): 1-24

Glass, Jennifer, and Jerry Jacobs. "Childhood religious conservatism and adult attainment among black and white women." *Social Forces* 84.1 (2005): 555-579.

Granovetter, Mark. "The Sociological Quarterly." *The Sociological Quarterly*, vol. 18, no. 4, 1977, pp. 608–612.

Graff, Harvey J. "Literacy, education, and fertility, past and present: A critical review." *Population and Development Review* (1979): 105-140.

Hartman, Harriet, and Moshe Hartman. "More Jewish, less Jewish: Implications for education and labor force characteristics." *Sociology of Religion* 57.2 (1996): 175-193.

Haveman, Robert, and Timothy Smeeding. "The role of higher education in social mobility." *The Future of children* (2006): 125-150.

Hazan, Moshe, and Hosny Zoabi. "Do highly educated women choose smaller families?." *The Economic Journal* 125.587 (2015): 1191-1226.

Heaton, Tim B., and Marie Cornwall. "Religious group variation in the socioeconomic status and family behavior of women." *Journal for the Scientific Study of Religion* (1989): 283-299.

Hertel, Bradley R. "Gender, religious identity and work force participation." *Journal for the Scientific Study of Religion* (1988): 574-592.

Isen, Adam, and Betsey Stevenson. *Women's education and family behavior: Trends in marriage, divorce and fertility*. No. w15725. National Bureau of Economic Research, 2010.

Jones, Larry E., and Michele Tertilt. "An economic history of fertility in the US: 1826-1960." (2008).

Killingsworth, Mark R., and James J. Heckman. "Female labor supply: A survey." *Handbook of labor economics* 1 (1986): 103-204.

Kreyenfeld, Michaela, and Gunnar Andersson. "Socioeconomic differences in the unemployment and fertility nexus: Evidence from Denmark and Germany." *Advances in Life Course Research* 21 (2014): 59-73.

Lavee, Yoav, and Ruth Katz. "The family in Israel: Between tradition and modernity." *Marriage & Family Review* 35.1-2 (2003): 193-217.

Lehrer, Evelyn, and Marc Nerlove. "Female labor force behavior and fertility in the United States." *Annual Review of Sociology* (1986): 181-204.

Lehrer, Evelyn L. "The impact of children on married women's labor supply: Black-white differentials revisited." *Journal of Human Resources* (1992): 422-444.

Lehrer, Evelyn L. "The effects of religion on the labor supply of married women." *Social Science Research* 24.3 (1995): 281-301.

Lehrer, Evelyn L. "Married women's labor supply behavior in the 1990s: Differences by life-cycle stage." *Social Science Quarterly* (1999): 574-590.

Leibowitz, Arleen. "Education and the Allocation of Women's Time." *Education, income, and human behavior*. NBER, 1975. 171-198.

Martin, Teresa Castro. "Women's education and fertility: results from 26 Demographic and Health Surveys." *Studies in family planning* (1995): 187-202.

Meyer, John W., Francisco O. Ramirez, and Yasemin Nuhoğlu Soysal. "World expansion of mass education, 1870-1980." *Sociology of education* (1992): 128-149.

Mincer, Jacob. "Labor force participation of married women: A study of labor supply." *Aspects of labor economics*. Princeton University Press, 1962. 63-105.

Mincer, Jacob, and Solomon Polachek. "Family investments in human capital: Earnings of women." *Economics of the Family: Marriage, Children, and Human Capital*. University of Chicago Press, 1974. 397-431.

Morgan, Mary Y., and John Scanzoni. "Religious orientations and women's expected continuity in the labor force." *Journal of Marriage and the Family* (1987): 367-379.

OECD (2016). Education at a Glance 2014: OECD Indicators. *OECD Publishing*.

Okun, Barbara S. "An investigation of the unexpectedly high fertility of secular, native-born Jews in Israel." *Population Studies* 70.2 (2016): 239-257.

Padan-Eisenstark, Dorit D. "Are Israeli women really equal? Trends and patterns of Israeli women's labor force participation: A comparative analysis." *Journal of Marriage and the Family* (1973): 538-545.

Preston, Samuel H., and Caroline Sten Hartnett. "The future of American fertility." *Demography and the economy*. University of Chicago Press, 2010. 11-36.

Psacharopoulos, George, and Keith Hinchliffe. *Returns to education: An international comparison*. Vol. 2. Jossey-Bass, 1973.

Psacharopoulos, George. "Returns to education: an updated international comparison." *Comparative education* 17.3 (1981): 321-341.

Psacharopoulos, George. "Returns to education: a further international update and implications." *Journal of human resources* (1985): 583-604.

Psacharopoulos, George. "Returns to investment in education: A global update." *World development* 22.9 (1994): 1325-1343. 22(9), pp. 1325–1343.

Psacharopoulos, George, and Harry Anthony Patrinos*. "Returns to investment in education: a further update." *Education economics* 12.2 (2004): 111-134.

Read, Jen'nan Ghazal, and Philip N. Cohen. "One size fits all? Explaining US-born and immigrant women's employment across 12 ethnic groups." *Social Forces* 85.4 (2007): 1713-1734.

Reimers, Cordelia W. "Cultural differences in labor force participation among married women." *The American Economic Review* 75.2 (1985): 251-255.

Schofer, Evan, and John W. Meyer. "The worldwide expansion of higher education in the twentieth century." *American sociological review* 70.6 (2005): 898-920.

Schultz, T. Paul. *Women's Changing Participation in the Labor Force*. No. 571. World Bank Publications, 1989.

Smith, Emma. "Women into science and engineering? Gendered participation in higher education STEM subjects." *British Educational Research Journal* 37.6 (2011): 993-1014..

Sherkat, Darren E., and Alfred Darnell. "The effect of parents' fundamentalism on children's educational attainment: Examining differences by gender and children's fundamentalism." *Journal for the Scientific Study of Religion* (1999): 23-35.

Sherkat, Darren E. "That They Be Keepers of the Home": The Effect of Conservative Religion on Early and Late Transitions into Housewifery." *Review of Religious Research* (2000): 344-358.

Stier, Haya, and Noah Lewin-Epstein. "Women's part-time employment and gender inequality in the family." *Journal of Family Issues* 21.3 (2000): 390-410.

Stone, Merlin. *When God was a woman*. Houghton Mifflin Harcourt, 1978.

Trostel, Philip, Ian Walker, and Paul Woolley. "Estimates of the economic return to schooling for 28 countries." *Labour economics* 9.1 (2002): 1-16.

Trow, Martin. "The Expansion and Transformation of Higher Education." *International Review of Education* (1972): 61-84.

Tzannatos, Zafiris. "Women and labor market changes in the global economy: Growth helps, inequalities hurt and public policy matters." *World development* 27.3 (1999): 551-569.

US Commission on Population Growth and the American Future. 1972. *Population and the American Future*. New York: Signet. p. 155 – 156

Waldman, Elizabeth. "Labor force statistics from a family perspective." *Monthly Lab. Rev.* 106 (1983): 16.

Wood, Jonas, and Karel Neels. "First a job, then a child? Subgroup variation in women's employment-fertility link." *Advances in Life Course Research* (2016).

Yu, Patricia, and Jennifer A. Delaney. "The Spread of Higher Education Around the Globe A Cross-Country Analysis of Gross Tertiary Education Enrollment, 1999-2005." *Educational Policy* (2014)

אתרי אינטרנט

< <http://www.cbs.gov.il/reader> > אתר הלמ"ס

OECD, OECD.Stats < <http://stats.oecd.org/>

<https://data.oecd.org/pop/fertility-rates.htm>

9. נספחים – טבלאות רגרסיה מלאות

9.1. משתנה תלוי – רמת השכלה

הנתונים מייצגים את יחס הסיכויים (β Exp). קטגוריית השוואה במשתנה רמת ההשכלה הינה תואר אקדמי.

לוח 7 – רגרסיה מולטינומינאלית למשתנה התלוי רמת השכלה

משתנים	תעודת גמר תיכון	תעודת בגרות	תואר על תיכוני שאינו אקדמי
קבוע	3.158***	23.05***	1.608*
רמת דתיות			
חרדית	2.449***	0.534***	6.093***
דתית	0.779*	0.655***	0.83
מסורתית	3.342***	2.128***	1.715***
לא דתית, חילונית			קטגוריית השוואה
ילדים בין הגילאים 0-17			
כן			קטגוריית השוואה
לא	1.342	1.174*	1.043
גיל			
20 עד 24			קטגוריית השוואה
25 עד 29	0.047***	0.036***	0.113***
30 עד 34	0.27***	0.13***	0.113***
35 עד 39	0.037***	0.1***	0.125***
40 עד 44	0.04***	0.012***	0.147***
45 עד 49	0.043***	0.13***	0.151***
50 עד 54	0.046***	0.011***	0.155***
55 עד 59	0.04***	0.012***	0.186***
60 עד 64	0.047***	0.012***	0.221***
יבשת לידה			
ישראל			קטגוריית השוואה
אפריקה	2.218***	1.136	1.421*
אירופה - אמריקה	0.424***	0.704***	1.202**
אסיה	2.174***	1.87**	1.434
מצב משפחתי			
נשואה	0.754**	0.57***	0.989
חיה בנפרד	1.022	0.63	1.304
גרושה	1.601***	0.742*	1.586***
אלמנה	1.343	1.097	1.342
רווקה			קטגוריית השוואה
מספר לידות	1.324***	1.268***	1.084***
2009	1.189	0.949	1.405***
2010	1.181	0.931	1.3**

משתנים - המשך	תעודת גמר תיכון	תעודת בגרות	תואר על תיכוני שאינו אקדמי
שנת הסקר - המשך			
2011	1.155	0.918	1.137
2012	1.069	0.944	1.094
2013			קטגורית השוואה

*** $p \leq 0.001$, ** $p \leq 0.01$, * $p \leq 0.05$

11,255	N
32.9%	Nagelkerke R ²
18268.157	-2 Log Likelihood (Intercept Only)
72	df

9.2. משתנה תלוי – סטטוס תעסוקתי

9.2.1. רמת השכלה – תעודת גמר תיכון

הנתונים מייצגים את יחס הסיכויים (β) (Exp). קטגוריית ההשוואה במשתנה סטטוס תעסוקתי הינה משרה מלאה.

לוח 8 - רגרסיה מולטינומינאלית למשתנה התלוי רמת השכלה

רמת השכלה - תעודת גמר תיכון			
משתנים	אינה שייכת לכוח העבודה	מובטלת	עובדת משרה חלקית
קבוע	0.454**	0.34***	0.25***
רמת דתיות			
חרדית	3.081***	1.836	2.681***
דתית	1.495	1.312	1.224
מסורתית	1.048	1.352	0.971
לא דתית, חילונית		קטגוריית השוואה	
ילדים בין הגילאים 0-17			
כן		קטגוריית השוואה	
לא	0.573***	0.53**	0.651*
גיל			
20 עד 24		קטגוריית השוואה	
25 עד 29	0.774	1.085	0.826
30 עד 34	0.866	0.614	1.004
35 עד 39	0.904	0.888	1.108
40 עד 44	0.734	0.853	1.212
45 עד 49	0.628	0.543	1.634
50 עד 54	0.851	0.337*	1.23
55 עד 59	1.855	0.314*	1.919
60 עד 64	5.242***	1.334	2.97**
יבשת לידה			
ישראל		קטגוריית השוואה	
אפריקה	0.783	1.367	0.7
אירופה - אמריקה	1.409	1.158	1.626*
אסיה	0.734	0.751	0.716
מצב משפחתי			
נשואה	0.611*	0.532*	0.941
חיה בנפרד	0.463	1.171	0.42
גרושה	0.577*	0.868	1.234
אלמנה	0.923	0.161	1.314
רווקה		קטגוריית השוואה	
מספר לידות	1.188***	0.995	1.075

רמת השכלה - תעודת גמר תיכון			
משתנים - המשך	אינה שייכת לכוח העבודה	מובטלת	עובדת משרה חלקית
שנת הסקר			
2009	1.24	1.359	1.323
2010	1.052	0.592	1.311
2011	1.164	0.71	1.429
2012	0.953	0.715	1.213
2013		קטגורית השוואה	

***p≤0.001 , **p≤0.01 , *p≤.05

2,380	N
43.8%	Nagelkerke R ²
5,138.342	-2 Log Likelihood (Intercept Only)
81	df

הנתונים מייצגים את יחס הסיכויים (β) Exp). קטגוריית ההשוואה במשתנה סטטוס תעסוקתי הינה משרה מלאה.

לוח 9 - רגרסיה מולטינומינאלית למשתנה התלוי סטטוס תעסוקתי לרמת השכלה של תעודת בגרות

רמת השכלה - תעודת בגרות			
משתנים	אינה שייכת לכוח העבודה	מובטלת	עובדת משרה חלקית
קבוע	0.501***	0.140***	0.425***
רמת דתיות			
חרדית	3.766***	2.821**	2.234**
דתית	1.113	1.567	1.543*
מסורתית	0.719**	0.878	0.799*
לא דתית, חילונית		קטגוריית השוואה	
ילדים בין הגילאים 0-17		קטגוריית השוואה	
כן	0.885	0.986	1.152
לא			
גיל		קטגוריית השוואה	
20 עד 24			
25 עד 29	0.405***	0.846	1.286
30 עד 34	0.394***	0.764	0.495**
35 עד 39	0.224***	0.497	0.481**
40 עד 44	0.273***	0.543	0.674
45 עד 49	0.187***	0.202**	0.491**
50 עד 54	0.323***	0.404*	0.566*
55 עד 59	0.596	0.237**	0.639
60 עד 64	1.936*	0.265	0.723
יבשת לידה		קטגוריית השוואה	
ישראל	0.732	1.262	0.958
אפריקה	1.448**	1.199	1.030
אירופה - אמריקה	1.365	0.495	1.147
אסיה			
מצב משפחתי			
נשואה	0.601**	0.933	0.595**
חיה בנפרד	2.606E-008	2.284E-007	1.204
גרושה	0.525*	2.976***	0.889
אלמנה	1.532	2.069	1.151
רווקה		קטגוריית השוואה	
מספר לידות	1.303***	0.966	1.244***
שנת הסקר			
2009	1.705***	1.094	1.206
2010	2.051***	1.115	1.355*

רמת השכלה - תעודת בגרות			
משתנים - המשך	אינה שייכת לכוח העבודה	מובטלת	עובדת משרה חלקית
שנת הסקר - המשך			
2011	1.532**	0.948	1.138
2012	1.442*	1.114	1.196
2013		קטגורית השוואה	

.***p≤0.001 ,**p≤0.01 ,*p≤.05

3,292	N
40.6%	Nagelkerke R ²
5,369.580	-2 Log Likelihood (Intercept Only)
81	df

הנתונים מייצגים את יחס הסיכויים (β Exp). קטגוריית ההשוואה במשתנה סטטוס תעסוקתי הינה משרה מלאה.

לוח 10 - רגרסיה מולטינומינאלית למשתנה התלוי סטטוס תעסוקתי לרמת השכלה של תעודה על תיכונית שאינה אקדמית

רמת השכלה - תעודה על תיכונית שאינה אקדמית			
משתנים	אינה שייכת לכוח העבודה	מובטלת	עובדת משרה חלקית
קבוע	0.130***	0.076***	0.338***
רמת דתיות			
חרדית	2.749***	3.972***	2.426***
דתית	1.37	2.055*	0.989
מסורתית	0.969	1.273	0.842
לא דתית, חילונית		קטגוריית השוואה	
ילדים בין הגילאים 0-17			
כן		קטגוריית השוואה	
לא	0.611**	0.732	0.782
גיל			
20 עד 24		קטגוריית השוואה	
25 עד 29	0.966	1.189	0.860
30 עד 34	0.926	0.858	0.696
35 עד 39	0.869	1.034	0.616
40 עד 44	0.872	1.171	0.698
45 עד 49	0.839	1.073	0.596
50 עד 54	1.246	1.691	0.955
55 עד 59	3.575***	1.608	1.293
60 עד 64	11.613***	2.167	2.276*
יבשת לידה			
ישראל		קטגוריית השוואה	
אפריקה	1.373	1.399	0.704
אירופה - אמריקה	1.355*	0.981	1.066
אסיה	1.259	0.86	0.749
מצב משפחתי			
נשואה	0.683*	0.512*	0.703
חיה בנפרד	0.224*	0.616	0.884
גרופה	0.524*	0.817	1.158
אלמנה	1.733	0.233	1.773
רווקה		קטגוריית השוואה	
מספר לידות	1.183***	0.955	1.114*
שנת הסקר			
2009	1.519*	1.94*	1.518*

רמת השכלה - תעודה על תיכונית שאינה אקדמית			
משתנים - המשך	אינה שייכת לכוח העבודה	מובטלת	עובדת משרה חלקית
שנת הסקר - המשך			
2010	1.345	1.172	1.123
2011	1.205	1.412	1.322
2012	1.014	0.973	1.415
2013		קטגורית השוואה	

.*** $p \leq 0.001$, ** $p \leq 0.01$, * $p \leq 0.05$

2,802	N
45.3%	Nagelkerke R ²
5,735.992	-2 Log Likelihood (Intercept Only)
81	df

הנתונים מייצגים את יחס הסיכויים (β) Exp. קטגוריית ההשוואה במשתנה סטטוס תעסוקתי הינה משרה מלאה.

לוח 11 - רגרסיה מולטינומינאלית למשתנה התלוי סטטוס תעסוקתי לרמת השכלה של תעודה אקדמית

רמת השכלה - תעודה אקדמית			
משתנים	אינה שייכת לכוח העבודה	מובטלת	עובדת משרה חלקית
קבוע	0.198***	0.130***	0.263***
רמת דתיות			
חרדית	1.976*	3.149***	2.175***
דתית	1.513*	1.463	1.809***
מסורתית	1.191	1.322	1.020
לא דתית, חילונית		קטגוריית השוואה	
ילדים בין הגילאים 0-17			
כן		קטגוריית השוואה	
לא	0.659**	0.861	0.884
גיל			
20 עד 24		קטגוריית השוואה	
25 עד 29	0.541	0.552	0.952
30 עד 34	0.421	0.433	0.776
35 עד 39	0.353*	0.339*	0.754
40 עד 44	0.501	0.372	0.833
45 עד 49	0.287*	0.261*	0.752
50 עד 54	0.774	0.444	1.017
55 עד 59	1.380	0.491	1.173
60 עד 64	4.226**	0.372	1.579
יבשת לידה			
ישראל		קטגוריית השוואה	
אפריקה	0.872	0.953	0.86
אירופה - אמריקה	1.096	0.739	1.048
אסיה	1.135	0.759	0.969
מצב משפחתי			
נשואה	1.238	0.845	0.971
חיה בנפרד	1.067	1.417E-008	0.413
גרושה	0.666	1.873*	0.831
אלמנה	2.495	1.644	1.183
רווקה		קטגוריית השוואה	
מספר לידות	0.977	0.850	1.038
שנת הסקר			
2009	1.474*	1.029	1.050
2010	0.823	1.180	1.186

רמת השכלה - תעודה אקדמית			
משתנים - המשך	אינה שייכת לכוח העבודה	מובטלת	עובדת משרה חלקית
שנת הסקר - המשך			
2011	0.914	1.542	1.177
2012	1.120	1.200	1.038
2013		קטגורית השוואה	

.***p≤0.001 ,**p≤0.01 ,*p≤.05

4,449	N
34.7%	Nagelkerke R ²
6,617.122	-2 Log Likelihood (Intercept Only)
81	df

9.3. משתנה תלוי – לוג הכנסה ברוטו

9.3.1. סטטוס תעסוקתי – משרה מלאה

הנתונים מייצגים את מקדם המשתנה β (סטיית התקן בסוגריים). עבור כל רמת השכלה בוצע מודל נפרד.

לוח 12 - רגרסיה לינארית OLS למשתנה התלוי לוג הכנסה ברוטו על פי רמת השכלה, לבעלות משרה מלאה

סטטוס תעסוקתי - משרה מלאה				
משתנים	תעודת גמר תיכון	תעודת בגרות	תואר על תיכוני שאינו אקדמי	תואר אקדמי
קבוע	3.594*** (0.032)	3.646*** (0.021)	3.7*** (0.032)	3.793*** (0.053)
רמת דתיות				
חרדית	-0.154*** (0.037)	-0.107* (0.047)	-0.154*** (0.025)	-0.158*** (0.028)
דתית	-0.084* (0.035)	-0.125*** (0.026)	-0.087*** (0.025)	-0.091*** (0.018)
מסורתית	-0.025 (0.019)	-0.038** (0.014)	-0.059*** (0.014)	-0.048*** (0.011)
לא דתית, חילונית			קטגורית השוואה	
ילדים בין הגילאים 0-17				
כן			קטגורית השוואה	
לא	-0.008 (0.022)	-0.035* (0.017)	-0.012 (0.017)	0.023 (0.014)
גיל				
20 עד 24			קטגורית השוואה	
25 עד 29	0.066* (0.033)	0.115*** (0.021)	0.090** (0.030)	0.056 (0.052)
30 עד 34	0.173*** (0.037)	0.146*** (0.027)	0.137*** (0.031)	0.148** (0.053)
35 עד 39	0.184*** (0.039)	0.210*** (0.032)	0.158*** (0.034)	0.205 (0.053)
40 עד 44	0.190*** (0.040)	0.219*** (0.034)	0.173*** (0.035)	0.214 (0.054)
45 עד 49	0.214*** (0.040)	0.257*** (0.035)	0.220*** (0.036)	0.223 (0.055)
50 עד 54	0.220*** (0.042)	0.255*** (0.037)	0.191*** (0.038)	0.248 (0.055)
55 עד 59	0.248*** (0.047)	0.260*** (0.040)	0.206*** (0.040)	0.217 (0.057)

סטטוס תעסוקתי - משרה מלאה - המשך				
משתנים - המשך	תעודת גמר תיכון	תעודת בגרות	תואר על תיכוני שאינו אקדמי	תואר אקדמי
גיל - המשך 60 עד 64	0.227*** (0.054)	0.275*** (0.049)	0.202*** (0.042)	0.251 (0.058)
יבשת לידה				
ישראל	-0.050 (0.027)	-0.057 (0.033)	0.021 (0.033)	-0.003 (0.029)
אפריקה	-0.071** (0.027)	-0.071** (0.018)	-0.104*** (0.014)	-0.061*** (0.011)
אירופה - אמריקה	-0.021 (0.046)	-0.050 (0.061)	-0.020 (0.048)	0.074 (0.048)
אסיה				
מצב משפחתי				
נשואה	0.006 (0.029)	0.056* (0.022)	0.024 (0.021)	-8.974E-005 (0.016)
חיה בנפרד	0.038 (0.088)	-0.045 (0.079)	0.024 (0.061)	-0.080 (0.050)
גרושה	-0.032 (0.035)	0.025 (0.033)	0.021 (0.026)	-0.004 (0.021)
אלמנה	-0.086 (0.065)	0.011 (0.066)	-0.014 (0.058)	-0.012 (0.045)
רווקה				
מספר לידות	-0.001 (0.008)	-0.004 (0.009)	0.004 (0.006)	0.012* (0.005)
שנת הסקר				
2009	-0.035 (0.025)	-0.025 (0.020)	-0.056** (0.019)	-0.059*** (0.015)
2010	-0.001 (0.025)	-0.026 (0.021)	-0.012 (0.019)	-0.029* (0.015)
2011	-0.045 (0.026)	-0.058** (0.020)	-0.021 (0.019)	-0.029* (0.015)
2012	0.004 (0.026)	-0.013 (0.020)	0.017 (0.020)	0.001 (0.015)
2013				
קטגוריית השוואה				
פרמטרים נוספים				
N	778	1,228	1,191	2,510
Adjusted R^2	13.30%	21%	16.60%	13.10%

.***p≤0.001 ,**p≤0.01 ,*p≤0.05

9.3.2. סטטוס תעסוקתי – משרה חלקית

הנתונים מייצגים את מקדם המשתנה β (סטיית התקן בסוגריים). עבור כל רמת השכלה בוצע מודל נפרד.

לוח 13 - רגרסיה לינארית OLS למשתנה התלוי לוג הכנסה ברוטו על פי רמת השכלה, לבעלות משרה חלקית

סטטוס תעסוקתי - משרה חלקית				
משתנים	תעודת גמר תיכון	תעודת בגרות	תואר על תיכוני שאינו אקדמי	תואר אקדמי
קבוע	3.25*** (0.073)	3.246*** (0.038)	3.441*** (0.082)	3.489*** (0.125)
רמת דתיות				
חרדית	-0.115* (0.054)	-0.076 (0.061)	-0.143** (0.056)	-0.155** (0.057)
דתית	-0.031 (0.062)	-0.025 (0.040)	-0.118 (0.070)	-0.030 (0.041)
מסורתית	-0.030 (0.038)	0.007 (0.028)	-0.061 (0.039)	-0.023 (0.031)
לא דתית, חילונית			קטגורית השוואה	
ילדים בין הגילאים 0-17			קטגורית השוואה	
כן				
לא	-0.024 (0.042)	0.014 (0.031)	-0.009 (0.046)	0.002 (0.040)
גיל			קטגורית השוואה	
20 עד 24				
25 עד 29	0.143 (0.078)	0.030 (0.033)	0.109 (0.068)	-0.049 (0.121)
30 עד 34	0.132 (0.077)	0.128 (0.065)	0.085* (0.080)	-0.024 (0.123)
35 עד 39	0.148 (0.080)	0.143* (0.066)	0.143 (0.089)	0.011 (0.126)
40 עד 44	0.236** (0.078)	0.260*** (0.067)	0.199* (0.090)	0.117 (0.129)
45 עד 49	0.170* (0.079)	0.224** (0.074)	0.099 (0.095)	0.096 (0.130)
50 עד 54	0.159 (0.082)	0.098 (0.077)	0.062 (0.094)	0.066 (0.129)
55 עד 59	0.113 (0.086)	0.033 (0.077)	0.162 (0.100)	0.062 (0.130)
60 עד 64	0.155 (0.091)	0.164 (0.089)	0.007 (0.101)	-0.037 (0.130)

סטטוס תעסוקתי - משרה חלקית - המשך				
משתנים - המשך	תעודת גמר תיכון	תעודת בגרות	תואר על תיכוני שאינו אקדמי	תואר אקדמי
יבשת לידה				
ישראל			קטגורית השוואה	
אפריקה	0.044 (0.061)	0.074 (0.066)	0.164 (0.091)	-0.058 (0.077)
אירופה - אמריקה	0.006 (0.045)	-0.022 (0.033)	-0.121*** (0.036)	-0.155*** (0.030)
אסיה	-0.129 (0.087)	0.241* (0.100)	-0.073 (0.130)	0.162 (0.127)
מצב משפחתי				
נשואה	0.034 (0.059)	0.091* (0.042)	0.049 (0.053)	0.116** (0.045)
חיה בנפרד	0.066 (0.211)	-0.041 (0.132)	0.143 (0.157)	0.227 (0.198)
גרושה	-0.023 (0.067)	0.015 (0.067)	-0.019 (0.064)	0.010 (0.060)
אלמנה	0.091 (0.105)	0.097 (0.103)	0.110 (0.094)	-0.168 (0.101)
רווקה			קטגורית השוואה	
מספר לידות	-0.010 (0.012)	-0.010 (0.015)	0.003 (0.013)	0.018 (0.012)
שנת הסקר				
2009	-0.050 (0.050)	-0.034 (0.038)	-0.102* (0.047)	0.016 (0.039)
2010	-0.010 (0.049)	-0.080* (0.037)	0.006 (0.049)	0.036 (0.039)
2011	-0.023 (0.049)	-0.050 (0.039)	-0.043 (0.050)	0.025 (0.039)
2012	0.006 (0.051)	0.19 (0.038)	-0.024 (0.049)	0.042 (0.040)
2013			קטגורית השוואה	
פרמטרים נוספים				
N	369	566	504	725
Adjusted R^2	1.10%	12.1%	7.30%	12.10%

.***p≤0.001 , **p≤0.01 , *p≤0.05